

LIBERTAS

Nr. 59

Oktober 2014

25-året for Berlinmurens fald og kommunismens sammenbrud

25 Years after the Fall of Communism: The Irrationality of Communism Must Not Be Forgotten

Václav Klaus

Den totalitære trussel under den kolde krig – og nu

Bent Jensen

Murens fald er planøkonomiens fallit

Henrik Gade Jensen

Uden for tema

F.A. Hayek: 1944, 1974

Torben Mark Pedersen

Frihedens mødre

Andreas Paulsen

Minitema: Bitcoin

Kontrakter, digitalt guld, tinglysning, m.m. med bitcoin

Lasse Birk Olesen

Sikre og anonyme e-valg med bitcoin

Mikkel Krogsholm

Bitcoin er løsningen på finanskrisen

Thorkil Kowalski Værge

Boganmeldelser

Sofi Oksanen: *Stalins Køer*. Jens Emil Eistrup.

Tom G. Palmer (ed.): *Peace, Love & Liberty*. Eyð Áradóttir Hammer

Den synlige hånd

Casper Hunnerup Dahl

Indhold

Temaindledning: 25 året for Berlinmurens fald
og kommunismens sammenbrud.....3
Torben Mark Pedersen

25 Years after the Fall of Communism: The
Irrationality of Communism Must Not Be
Forgotten.....5
Václav Klaus

Den totalitære trussel under den kolde krig
– og nu.....9
Bent Jensen

Murens fald er planøkonomiens fallit.....12
Henrik Gade Jensen

Uden for tema
F.A. Hayek: 1944, 1974.....24
Torben Mark Pedersen

Frihedens mødre.....36
Andreas Paulsen

Minitema: Bitcoin

Kontrakter, digitalt guld, tinglysning, m.m.
med bitcoin.....39
Lasse Birk Olesen

Sikre og anonyme e-valg med bitcoin.....42
Mikkel Krogsholm

Bitcoin er løsningen på finanskrisen.....44
Thorkil Kowalski Værge

Boganmeldelser

Sofi Oksanen: Stalins Køer. *Jens Emil Eistrup*.....46

Tom G. Palmer (ed.): *Peace, Love & Liberty*.....48
Eyð Áradóttir Hammer

Den synlige hånd.....52
Casper Hunnerup Dahl

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet *Libertas*, som udgives af selskabet Libertas, er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed.

Tidsskriftet *Libertas* postomdeles til medlemmer.

Tidsskriftet er indekseret i Dansk Artikelindeks.

Offentliggjort materiale – signeret eller usigneret – udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger.

For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Redaktion

Torben Mark Pedersen (ansv.)
Johan J.R. Espersen
Casper Hunnerup Dahl
Ryan Smith
Jens Emil Eistrup
Erik Winther Paisley

Redaktionen kan kontaktes på:
torbenmarkp@hotmail.com

Temaindledning: 25 året for Berlinmurens fald og kommunismens sammenbrud

Den 9. november var det 25-året for Berlinmurens fald og kommunismens efterfølgende sammenbrud i det tidligere Østeuropa og Sovjetunionen.

Disse frihedsrevolutioner har Libertas valgt at fejre med et temanummer om 25-året for Berlinmurens fald og kommunismens sammenbrud og en konference, der blev holdt i landstingssalen på Christiansborg d. 1. november.

Blandt hovedtalerne var **Václav Klaus**, der var Tjekkoslovakiets første finansminister efter kommunismens sammenbrud og senere premierminister og præsident for Tjekkiet. Václav Klaus havde dermed hovedansvaret for Tjekkoslovakiets overgang fra kommunisme til markedsøkonomi i de afgørende år lige efter Murens fald. Vi bringer Václav Klaus' tale uoversat. Ifølge Klaus er der ikke mange, der forstår irrationaliteten i de kommunistiske regimer, og kommunismen var en tom skal, som ingen troede på. Efter kommunismens sammenbrud ønskede Tjekkoslovakiet ikke en "tredje vej", men rendyrket markedsøkonomi og kapitalisme. Det er med beklagelse, at Václav Klaus nu må erkende, at de værdier, Vesten traditionelt byggede på er ved at blive erstattet af en række nye ismer, og Václav Klaus er pessimistisk mht. frihedens bevarelse i et post-demokratisk EU.

Professor **Bent Jensen** skriver om, at Den kolde krig først og fremmest var en langvarig ideologisk strid og sammenstød mellem to forskellige og uforenelige civilisationer, hvor de socialistiske stater byggede på et grundlag, der stred imod den menneskelige natur. Derfor endte de, som de gjorde – på historiens losseplads. Efter at være sluppet af med den totalitære kommunisme viste der sig en ny totalitær trussel i form af islam, og i dag er friheden truet på en helt anden og langt alvorligere måde end under Den Kolde Krig.

Henrik Gade Jensen skriver om, hvordan Berlinmurens fald og kommunismens sammenbrud var en fallit for enhver form for central planlægning og rationel konstruktivisme. Da muren faldt, var DDR kørt økonomisk helt i sæk, og systemets kollaps var næsten en nødvendighed, når man ser på DDR's økonomisk udvikling som her er emnet. Samtidigt er konklusionen, at alle fejlene var systemimmanente eller iboende ved det socialistiske system, planøkonomien, og der derfor ikke var anden medicin end at skippe det fra A til Z.

Uden for tema skriver **Torben Mark Pedersen** om Hayek i anledning af, at det er 40 år siden, han hædredes med Nobelprisen i økonomi og 70 år siden, at *Road to Serfdom* udkom. Hayek var en af de fremmeste kritikere af planøkonomi og enhver form for statslig intervention i økonomien, som baserer sig på en konstruktivistisk fejltagelse, at det er muligt at skabe samfundsinstitutioner fra bunden i stedet for at forlade sig på de spontane ordener, der har udviklet sig i en evolutionær proces.

Andreas Paulsen skriver kort om de Frihedens mødre, der var en del af den amerikanske og franske revolution, og som ofte overses i debatten.

Denne gang bringer vi et minitema om bitcoin, hvor først **Lasse Birk Olesen** skriver om mange af de ting, som bitcoin og blockchain kan bruges til – bortset fra at fungere som betalingsmiddel. Med Bitcoin som fundament kan man lave tinglysning, handle digitale aktiver med en konstant værdi i fx guld, indgå selvhåndhævede kontrakter, bygge autonom software, med mere. Problemer der før er blevet håndteret med en stat eller anden central instans kan nu løses decentralt med Bitcoins underlæggende teknologi. **Mikkel Krogholm** skriver om, hvordan man kan benytte bitcoin blockchain til digitale valg, der har været afprøvet i Liberal Alliance i Hvidovre. **Thorkil Kowalski Værg**

tager makrobrillerne på og skriver, at anvendelsen af bitcoin kunne have forhindret finanskrisen.

Vanen tro bringer vi to boganmeldelser. Først den anmelderroste roman "Stalins Køer" af Sofi Oksanen, der også er relevant for dette nummers hovedtema, anmeldt af **Jens Emil Eistrup**. **Eyð Áradóttir Hammer** anmelder en bog om krig, fred og liberalisme, den af Tom G. Palmer redigerede essaysamling: "Peace, Love & Liberty".

Den usynlige hånd er skrevet af **Casper Hunnerup Dahl** i anledning af Folketingets åbning.

God læselyst

På redaktionens vegne

Torben Mark Pedersen

LIBERTAS

Husk at forny dit medlemskab af Libertas

MEDLEMSKAB koster kun **175 kr.** for 2015

- Indsæt beløbet på konto nr. 1551-8080577
- send en e-mail med navn, adresse og e-mail til Libertas' sekretær: annie_vinther@yahoo.dk

Eller betal med dankort/kreditkort på:

https://www.place2book.com/da/choose_ticket_sales_workflow?seccode=23495d9d0b

25 Years after the Fall of Communism: The Irrationality of Communism Must Not Be Forgotten

Václav Klaus var Tjekkiosloveniets finansminister i de afgørende år efter Berlinmurens fald og senere premierminister og Præsident for Den Tjekkiske Republik. Václav Klaus var hovedtaler på Libertas' konference om 25-året for Berlinmurens fald og kommunismens sammenbrud, lørdag d. 1. november 2014. Václav Klaus modtog Libertas' Adam Smith pris i 1995.

Af Václav Klaus

Many thanks for the invitation. In all countries of Central and Eastern Europe, we are remembering the 25th anniversary of the fall of communism these days. I am very glad to be in Copenhagen again. I would like to thank Libertas and the Czech Embassy, that they organized this meeting and invited me to speak here, together with my old friend from that era Uffe Ellemann-Jensen, Danish Minister of Foreign Affairs. I would also like to stress that I didn't forget the Adam Smith Prize that I got from you in 1995.

Communism, one of the most irrational, oppressive, cruel and inefficient systems in history ceased to exist suddenly and relatively quietly 25 years ago. It fell at the same time in all Central and East European countries and with some delay also in the Soviet Union – in spite of all the non-negligible differences among the countries of the former Soviet bloc. This fact proves that the common features – even though we all supposed that we were unique – were stronger.

This radical and far-reaching breakthrough brought us many positive improvements. We were happy, joyful, and full of hope. We were fascinated with ourselves, praised by friends and supporters in the rest of the world. We enjoyed both their appraisal and our rapid acceptance in the community of free countries. The overwhelming majority of citizens of our countries have no doubts that they live in a much better world now.

It is also the appropriate time to say that when we became part of the free world we had mixed feelings. We realized that the world did not quite understand

us, our fate, our experience, our dreams and ambitions. The degree of the lack of freedom, of the irrationality of the communist system and of the oppression we had to go through was highly underestimated. On the contrary, the degree of our understanding of the free world, which we were not part of for such a long time, our ability to behave quite normally, our level of education, our knowledge of our common European culture, proved to be higher than most people in the West expected. Despite the long-lasting communist propaganda and indoctrination, we knew more about the capitalist West than the non-communist world knew about us. I am afraid this asymmetry is there even now.

Communism still remains misunderstood. It ceased to be discussed and analysed too early, **especially its later stages**, its gradual weakening, emptying, and softening, as well as its complete resignation on defending itself or, luckily, on fighting back. In the final stages of communism practically nobody believed in the original pillars of its ideology – in Marxism and its derivative, the Communist doctrine. The only books and studies which continued to be published have been about communism earlier, much uglier periods, about the "gulag" era (in the Soviet Union) or about the 1950s in other communist countries when people were killed, not just jailed or fired from their jobs.

Not to correctly interpret the later, in many respects milder stages of communism makes it difficult to understand the rather sudden and bloodless end of communism, to comprehend all the tenets of the post-

Václav Klaus på talerstolen til Libertaskonferencen om 25-året for Berlinmurens fald og kommunismens sammenbrud

communist transition, and to be able to sharply look at the present era.

The communist regime was in many respects already an empty shell. **As a result, communism melted down (or passed away), it was not defeated.** There are people and groups of people who don't like this interpretation of events, who claim that they themselves defeated communism which is, however, not true. I don't want to diminish anybody's merits, but communism in 1989 needed just one last straw. The subsequent chain reaction of millions of people happened spontaneously and automatically.

Everyone – especially in the West – expected that the end of communism would bring about a shock, chaos, disorder, if not a civic war. As we know, this did not materialize. Even in the Soviet Union, where communism lasted more than seven long decades, it foundered more or less quietly. All of us who knew the book by Andrei Amalrik "Will the Soviet Union Survive Until 1984?", written at the end of the 1960s, expected much more dramatic events. **This relatively quiet end reveals the weakness and effective defencelessness of communism at the end of the 1980s.**

With all my criticism of various details of sub-sequent developments in my country and else-where – which I

experienced both as a citizen and as a politician who had been during these years continuously in leading political positions – I have to claim that **the post-communist transition (or transformation) was a success.** The criticism of its particular aspects is undoubtedly justified and more than welcome but its main positive tendency can't be disputed.

In my country we – relatively very rapidly – succeeded in establishing an elementary institutional structure of a standard, full-fledged parliamentary democracy. It proved that it was not necessary to constructively create a political system – it was sufficient, to use the economic terminology, to open the entry into the political market. That was enough.

This favourable political structure lasted till the end of the last decade, till the outbreak of the 2008-2009 financial and economic crises. At that moment different political tendencies started to prevail. It led to the shift from standard politics to post-political, post-democratic arrangements, from authentic, ideologically well-defined political parties to ad hoc political projects based more on marketing than on ideology or party membership.

It was not a consequence of the economic crisis. The crisis only accelerated it. I am afraid this is a more

general European trend. **It is the consequence of the more and more destructive nation-state weakening, if not liquidating, EU arrangements** and of the strengthening of global governance. **It is also a result of the gradual replacement of traditional European and Western values with politically correct norms based on new isms – such as cultural relativism, human rightism, multiculturalism, NGOism, feminism, homosexuality, environmentalism, juristocracy and mediocracy.** Classical political democracy is, I am afraid, over. I don't feel the triumph of liberty as it is expressed in the title of this gathering.

On the economic side, we organized a rapid systemic change. We proclaimed very early and quite explicitly that we wanted capitalism. **We resolutely refused all dreams about all kinds of "third ways"** or about a possible or desirable convergence of existing economic and political systems. What we are getting, however, is not the "first way". It is the old, well-known "second way", the European socialism. This is another reason for our frustration.

What we really wanted 25 years ago was **to avoid a non-transformation**. We didn't want to give a chance to all kinds of rent-seeking groups which sought to preserve the status quo and/or steal the whole transformation process to the benefit of their vested interests. This influenced our position vis-à-vis all versions of **gradualism which we considered a non-reform**. We did not believe that gradualism was a realizable reform strategy (in a politically free society) and we, symmetrically, disagreed with the term "shock therapy" both as a useful reform concept and as a description of reality in our country and elsewhere. We refused to accept the "shock therapy vs. gradualism" dilemma even now discussed in the economic literature as meaningful alternatives. The term "shock therapy" is not an analytical term. It is a political accusation used by socialists like Joseph Stiglitz as a political attack.

We considered both the economic and political reforms interconnected and indivisible. To separate them à la China was in Central and Eastern Europe impossible. **The unrealistic concept of gradualism was (and is) based on the belief in the possibility of a detailed orchestrating of reforms.** It would have been, however, possible only with the absence of political freedom which was not our case.

We knew that the transformation project had to be ours, based on our ideas and on our realities. We did not consider ourselves representatives of international institutions and we did not feel any reason to please them. We tried to find our own "Czech way" and to

give the people a chance to be part of the game, not to be just passive observers.

The decisive part of the transformation process was massive, wholesale privatization. In our case, it was based on several ideas which are worth repeating:

- our goal was to privatize practically all the existing state-owned firms, not just to allow the setting up of new firms on "green fields";
- fast privatization was considered to be the best contribution to the much needed restructuring of inefficient state-owned firms (we did not believe in the ability of the government to restructure the firms prior to privatization);
- privatization of firms in the real economy couldn't wait for the completion of the privatization of banks (it had to go parallelly);
- because of the lack of domestic capital (which did not exist in the communist era) and because of the very limited number of serious potential foreign investors, firms had to be privatized at a low price. This idea led us to the concept of "voucher privatization". The concept played in our country an important, but not dominant role which is very often misunderstood. Only less than one fourth of the Czech privatization was realized by means of voucher privatization.

From the very beginning, **the Czech reformers knew that they had to privatize the economy they inherited as soon and as fast as possible.** We did not want to leave our to-be-privatized-firms in an unavoidable "pre-privatization limbo" in which they were rapidly losing their value. For that reason, we did not have any great interest in the maximization of the size of privatization proceeds. The fast speed of privatization (not its proceeds) was seen as an asset, not a liability.

At the same time, we liberalized, deregulated and desubsidized the economy quite radically and early. This liberalizing tendency lasted, to our great regret, only part of the previous 25 years. Partly due to the loss of our own reform momentum (for domestic political reasons), but mostly because of our approaching and finally entering the EU, we started a reverse process. That is why, **our economy is more regulated and subsidized (and harmonized and standardized) now than 10-15 years ago.** The final blow came with the recent financial and economic crisis and with the methods of its "treatment" by means of a very extensive government interventionism.

In any case, our economy happens to be more regulated and more subsidized than we imagined in the moment of the fall of communism. We did not believe it could ever happen. It seemed to us that the masterminding of the economy from above was so discredited by the communist experience of ours that it cannot return. We were wrong.

We also assumed that everyone understood that the government failure is inevitably much bigger than any imaginable market failure, that the visible hand is always much more dangerous than the invisible hand

of the state, that the vertical relations in society must be less productive (and less democratic) than horizontal relations, etc. Again, we were wrong.

Twenty five years ago, I warned against creating a negative expectations-reality gap because it would have undermined our reform process. I have to accept that **I myself experience a huge expectation-reality gap now**. I expected to live in a much more free, democratic society and economy than it is the case today.

25-året for Berlinmurens fald

- og kommunismens sammenbrud

Václav Klaus

Uffe Ellemann-Jensen

Samuel Rachlin

Selskabet Libertas fejrede Berlinmurens fald og kommunismens sammenbrud med en konference i Landstingssalen på Christiansborg, lørdag den 1. november 2014

Blandt talerne var Václav Klaus, Uffe Ellemann-Jensen og Samuel Rachlin. Kasper Elbjørn var ordstyrer.

Den totalitære trussel under Den Kolde Krig – og nu

Den kolde krig var først og fremmest en langvarig ideologisk strid, et sammenstød mellem to forskellige og uforenelige civilisationer, hvor de socialistiske stater byggede på et grundlag, der stred imod den menneskelige natur, som Vaclav Havel udtrykte det. Derfor endte de, som de gjorde – på historiens losseplads. Efter at være sluppet af med den totalitære kommunisme viste der sig en ny totalitær trussel i form af islam, og i dag er friheden truet på en helt anden og langt alvorligere måde end under Den Kolde Krig.

Af Bent Jensen

Den Kolde Krig var ikke en "normal" konflikt om kontrol med territorier og adgang til råstoffer. Den var en langvarig ideologisk strid om, hvordan hele verden skulle indrettes, og hvem der skulle kontrollere den ny verdensorden.

Den Kolde Krig brød ud, da Sovjetunionen - efter i 1941 at have skiftet side og derpå ydet det største menneskelige og materielle bidrag til at knuse det tysk-nazistiske militær – udnyttede sin nyvundne styrkeposition i Øst- og Centraleuropa efter 1945 til hensynsløst at undertvinge en lang række stater og nationer – fra de baltiske nationer i øst til den østlige del af Tyskland i vest. Det kommunistiske kup under sovjetisk vejledning i Tjekkosllovakiet i 1948, presset på Finland samme år samt på Tyrkiet, Iran og Grækenland 1945-1948 var alle brikker i det mønster, der blev til Den Kolde Krig. Den blev en realitet, da først og fremmest Storbritannien og USA iværksatte en lang række modforholdsregler for at inddæmme det sovjetiske regimes ekspansion.

Det, Stalin og hans mænd var i gang med, var en fortsættelse af det, deres læremester Lenin havde påbegyndt i 1917. Der var, som den britiske historiker Jonathan Haslam har formuleret det, tale om en fundamental revolte mod de grundlæggende vestlige værdier, som udgjorde både det åndelige fundament og den økonomiske orden for de samfund og de institutioner, som var blevet udviklet i Europa og Nordamerika gennem flere århundreder, og som byggede på europæisk kultur og dennes dybe rødder i jødisk og kristen religion.

Der var kort sagt tale om et sammenstød mellem to forskellige og uforenelige civilisationer. Det var ikke muligt at nå til nogen egentlig og varig forståelse mellem disse to vidt forskellige samfundssystemer; kun midlertidige aftaler om forskellige praktiske ting, hvilket dog i sig selv var vigtigt. Den Kolde Krig kan anskues som en langvarig våbenhvile eller styrkeprøve, hvor de to parter hver for sig forsøgte at holde krudtet tørt, mens man afventede modpartens definitive sammenbrud.

Dette afgørende perspektiv er fraværende i mange vestlige forskeres beskrivelse af Den Kolde Krig. Under bestræbelser på at fremstå som "objektive" iagttagere og analytikere bliver denne grundlæggende konflikt reduceret til en konventionel interessekonflikt, hvor den ene part ikke havde den anden noget at høre. Mange vestlige forskere og kommentatorer kunne ikke få sig selv til at tro på, at marxister-leninisterne mente det, de sagde. Der var angiveligt blot tale om røgslør, i virkeligheden tænkte de på samme måde som vestlige demokrater.

Der var hos disse vestlige forskere en udtalt uvilje imod at se den kendsgerning i øjnene, at det sovjetiske regime og dets mange aflæggere i andre stater var totalitært; at dets ambition var at udbrede dette totalitære system til hele verden; at det ville regulere staterne, de enkelte nationer og det enkelte menneskes liv i detaljer; og at det ved hjælp af hensynsløs terror og undertrykkelse gjorde, hvad det kunne for at virkeliggøre denne marxistisk-leninistiske ideologis læresætninger om stort og småt.

På samme måde var der også vestlige historikere og skribenter, der mente, at Hitler og hans håndgangne mænd i virkeligheden var normale politikere og statsmænd, der ville varetage Tysklands nationale interesser. Hvad Hitler havde skrevet i *Mein Kampf* skulle man ikke tage alvorligt.

Den Kolde Krig var også en særegen konflikt på den måde, at den ene part – Sovjetunionen og de kommunistiske regimer i de socialistiske stater – havde loyale og hengivne støtter i modstanderens lande, altså i de vestlige demokratier. Disse hengivne støtter var organiseret i kommunistiske partier, der i vidt omfang var styret og finansieret af Kreml. Disse partier var i de fleste vestlige lande fuldt ud legale, kunne frit organisere sig, drive propaganda for Sovjetunionen og "socialismen", være repræsenteret i de demokratiske landes lovgivende forsamlinger osv.

Et sidste aspekt af Den Kolde Krig skal her omtales. Under hele denne krigs lange udstrækning var det altid muligt for de totalitære regimer i Moskva, Østberlin, Warszawa, Prag osv. at finde mennesker i alle samfundslag i de demokratiske lande, som var rede til i det skjulte at forråde deres eget land og arbejde for de totalitære regimers interesser.

De sovjetiske marxister-leninister og deres allierede troede, at de demokratiske samfund ikke alene var svage og præget af konflikter og klassekamp, men at disse samfund – kapitalismen – var dødsdømte og uundgåeligt ville gå under. Det fremgik angiveligt af Karl Marx' skrifter og var dermed "videnskabeligt" bevist.

Der var også ikke-kommunister i de demokratiske lande, der frygtede, at det kunne blive tilfældet. De totalitære staters tilsyneladende monolitiske enighed, den kommunistiske propagandas glansbilleder af glade børn, sunde og kraftige malkepiger, muskelsvulmende arbejdere, målbevidste teknikere og ingeniører gjorde indtryk, når man sammenlignede med de vestlige mediers billeder af de endeløse problemer, der prægede demokratierne – arbejdsløshed, strejker, demonstrationer, raceuroligheder ...

Disse mennesker overså, at der bag glansbilledernes facade fandtes en ganske anden virkelighed præget af frygt, løgn, korruption, uhyrligt ressourcespild og mangel på mange basale og i demokratierne selvfølgelige goder. Det lykkedes således aldrig den sovjetiske kommandoøkonomi at producere tilstrækkeligt toiletpapir og tandpasta.

Den afgørende forskel på de to samfundssystemer var dog fraværet af frihed i de socialistiske stater – ytringsfrihed, frihed til at forsamles, frihed til at organisere sig, frihed til at eje produktionsmidler, frihed til at rejse ud og vende tilbage til sit land.

De socialistiske stater byggede på et grundlag, der stred imod den menneskelige natur, som Vaclav Havel udtrykte det. Derfor endte de, som de gjorde – på historiens losseplads, dér hvor Lenin, Stalin Khrustjov og de andre kommunistiske førere inklusive førerne i de demokratiske landes kommunistpartier havde forestillet sig, at demokratierne skulle have.

Sovjetimperiets, det sovjetiske regimes og de andre europæiske socialistiske regimers sammenbrud var en sejr for de millioner af ukuelige almindelige og ualmindelige mennesker i disse stater, der ikke lod sig indoktrinere, men bevarede håbet om, at de også en dag ville komme til at leve i frihed. Man kan også sige, at det var menneskets naturlige frihedstrang, der besejrede et naturstridigt system.

Det mærkelige var, at ikke alle i de demokratiske lande var glade for, at Den Kolde Krig endte med de totalitære systemers sammenbrud og demokratiernes sejr. Der blev advaret mod Vestens "triumfalisme". Der var ingen ende på historier om, hvor elendigt folk nu fik det i de forhenværende socialistiske stater. Der havde også været meget godt og trygt i de socialistiske systemer osv. osv.

Alle disse ytringer var i virkeligheden udtryk for, at man beklagede de totalitære regimers sammenbrud og var ærgerlig over, at demokratierne, kapitalismen og den private ejendomsret havde vist sig at være socialismens kommandoøkonomi overlegen.

Mens demokratierne havde været optaget af at inddæmme de totalitære stater, var der sket noget, som kun få i samtiden for alvor var opmærksom på. Dette "noget" voksede sig større i 1990'erne og begyndte at forurolige flere og flere mennesker af den slags, som kaldes almindelige – dvs. folk, der ikke tilhører den sociale, kulturelle og politiske elite. Det, der foruroligede disse almindelige mennesker i de europæiske lande, var masseindvandringen af muslimer og de problemer, som denne indvandring førte med sig.

I de store og større europæiske byer skiftede hele kvarterer gradvist udseende og kom til at ligne kvarterer i byer i Mellemøsten. Flere og flere kvinder var tildækkede i forskellig grad. Den ene moské efter den anden

blev åbnet, og det var ikke altid fredsommelige prædikener, der blev forkyndt for de troende muslimer. I kriminalstatistikken og i fængslerne fyldte de tilvandrede muslimer og deres efterkommere mere og mere. Knivstikkeri og overfald på åben gade blev mere og mere almindelig. Muslimerne og deres talsmænd stillede flere og flere krav om særbehandling på område efter område. Samtidig udgjorde de en stigende belastning af demokratiernes sociale budgetter. Det ene terroranslag efter det andet blev afsløret af politiet. Og i september 2004 lykkedes et spaktakulært islamisk terroranslag mod USA.

Efter at være sluppet af med den totalitære kommunisme som trussel mod demokratierne viste der sig nu en ny totalitær trussel i form af islam – eller islamisme, som de politisk korrekte insisterede på at sige. Det var angiveligt ikke religionen islam som sådan, der var noget i vejen med. Det var islams forvrængning, som ekstremister stod bag, og som intet havde at gøre med den sande islam, der var en fredens religion.

Diskussionen om, hvad islam er for noget, har stået på lige siden. Er der virkelig tale om en fredelig og tolerant religion, eller har de muslimske terrorister belæg i islam for de voldelige, ja barbariske handlinger, de foretager i islams navn?

Denne diskussion minder meget om diskussionen under Den Kolde Krig om, hvorvidt de reelt eksisterende socialistiske stater var en "rigtig" virkeliggørelse af marxismen. Var Stalins virkeliggjorte socialisme eller Brezjnevs "udviklede socialisme" i overensstemmelse med det, Marx havde skrevet og ment? Eller var der tværtimod tale om en forvrængning?

En klog amerikansk sovjetforsker spurgte engang retorisk på en konference om stalinisme og dens rødder: Vi kan vel i hvert fald være enige om, at stalinisme ikke har nogen forbindelse til buddhisme? På samme måde kunne man i dag retorisk-provokerende spørge: Islamisme har vel i det mindste ikke noget med buddhisme at gøre? Eller udtrykt anderledes og ligefremt: Naturligvis har den såkaldte islamisme forbindelse til islam – hvad ellers?

Ligesom marxismen blev fortolket og søgt virkeliggjort på forskellig vis – Lenin og de russiske bolsjevikker ved hjælp af væbnet mindretalskup og nådesløs terroristisk undertrykkelse af flertallet; Stauning og danske socialdemokrater via det parlamentariske demokrati – er islam gennem tiden søgt virkeliggjort på forskellig måde. Nogle muslimer er mere pragmatiske end andre. Moderate muslimer går ikke ind for drab af frafaldne,

jøder, kristne og andre urene, stening af utro mennesker osv.

Men Islamisk Stat, som nu på gruopvækkende vis er under virkeliggørelse i Irak og Syrien, er på den anden side ikke en ugyldig fortolkning/virkeliggørelse af islam. Dens repræsentanter kan henvise til Koranen som grundlag for det, de gør. Og samtidig har moderate muslimer enorme forklaringsproblemer, når de forsøger at fortolke disse ting væk fra den islam, som Koranen forkyn- der.

Islam er en totalitær ideologi, som gør krav på at have guddommeligt svar på alt; som gør krav på at være den eneste sande tilværelsesforklaring; som har globale ambitioner; og som foreskriver, hvordan stater, hvor islam dominerer, skal indrettes; og som endelig har detaljerede regelsæt for, hvordan den enkelte skal leve sit liv.

Islam er ligesom den totalitære marxisme uforenelig med den frihedsopfattelse, som er gældende i de vestlige demokratier og retsstater. Men i modsætning til truslen mod de frie samfund under Den Kolde Krig oplever vi nu under den ny trussel, at store dele af den etablerede sociale, kulturelle og politiske elite fornægter truslen.

Ja, mere end det: Eliten forsøger aktivt at afvæbne de europæiske retsstater ideologisk ved dels at fortie problemets omfang, dels ved via retsstatens institutioner at straffe de borgere, der højlydt dokumenterer den eksisterende og voksende trussel mod de frie samfund.

Derfor er friheden truet - først og fremmest i Europa - på en helt anden og langt alvorligere måde end under Den Kolde Krig.

Murens fald er planøkonomiens fallit

I år er det 25 år Muren faldt i Berlin. Der er meget fokus på selve begivenheden den 9. november 1989 og masser af dejlige billeder af glæde og dans på Muren. Denne dags dramatik kan fortrænge det bagvedliggende, nemlig et Østtyskland eller DDR, der var kørt økonomisk helt i sæk. Meget mere end det i samtiden så ud til. Murens fald og systemets kollaps, som kom som en total overraskelse i Vesteuropa, var derimod næsten en nødvendighed, når man ser på DDR's økonomisk udvikling som her er emnet. Samtidigt er konklusionen, at alle fejlene var systemimmanente eller iboende ved det socialistiske system, planøkonomien, og der derfor ikke var anden medicin end skippe det fra A til Z.

Af Henrik Gade Jensen

“Kapitalismen behøver ingen ideologi, eller – vice versa – kan bære tusinde ideologier. Vores socialisme derimod satte alt ind på bevidsthed. Den ville forudsige de økonomiske love, planlægge og dermed sætte en stopper for den kaotiske åger i et markedsreguleret profit- og udbytningssamfund. Den behøvede til dette formål befolkningens bifald. Kapitalismen har ikke samme behov Den regulerer upassende adfærd hos producenten med slag på maven. Socialismen – sådan står det i marxismen-leninismens papyrusruller - har brug for den “bevidste handlen”, menneskers indsigtfulde arbejde.”

Günter Schabowski, medlem af DDR's sidste Politbüro og annoncerede Murens åbning 9/11 1989.

Det planlagte samfund

Ideen om at designe et samfund har dybe rødder i europæiske filosofi.

Til grund ligger en grundtanke i antik filosofi om, at fornuft er det kvalitativt udmærkende ved mennesket, som adskiller os fra dyrene, hvorfor det at bruge og eksercere fornuften er det humane og menneskelige. Det betyder videre, at en orden skabt af fornuft er moralsk overlegen i forhold til tilfældige ordener.

Og da menneske og samfund ansås for at være analoge, måtte det store legeme, samfundet, også indrettes fornuftigt, designs efter en moralsk plan.

For Platon var det filosoffernes evne at se dette og opgaven at forestå. Følgelig var det at ernære sig ved landbrug eller håndværk, det korporlige og begærlige, tilsvarende af en klar lavere status end at beskæftige sig med fornuft, det kvalitativt særligt menneskelige.

Det fornuftige samfund var et samfund ledet af filosoffer uden særinteresser, og derfor uden familie eller ejendom. Ejendommen skulle være fælles, fordi særejet blev anset som en kilde til konflikt.

Tanken kunne også senere parres med kristen tankegang. Mammon er afguden og enhver “tilbedelse” af penge kunne religiøst anklages for mammondyrkelse. De første kristne praktiserede også en form for kommunisme med fælles ejendomsret til ressourcerne.

Thomas Mores *Utopia* forestiller et samfund, der er styret og ledet centralt, selvom More nok mere er satiriker end alvorsmand og skrev sin *Utopia* for at karikere et sådant system. Alligevel har hans egalitarisme og foragt for penge stærke ligheder med et urkommunistisk samfund.

Op gennem århundrederne fastholdes især på kontinentet tanken om fornuftens primat. Rene Descartes (1596-1659) er den store vejbereder, og i *Om metoden* skriver han, at det fuldkomne må være præget af én ånd, mens det som er præget af forskellighed og med flere ophavsmænd er mindre fuldkomment. Descartes priser derfor moderne fæstningsbyer med lige gader tegnet af en ingeniør fremfor gamle stræder med krogede veje. Og han fremhæver også Sparta, hvor lovene og politikken i bystaten stræbte efter et fælles formål,

fremfor et samfund hvor hver indbygger havde hver sit ideal.

Rousseaus (1772-1778) *Samfundskontrakten* bærer ansatserne til ideen om en mægtig fælles vilje, der skal lede og styre samfundet, men kan også tolkes i mere liberal og minimalistisk retning.

Men det er først med Immanuel Kant (1724-1804) at fornuftens primat virker inspirerende for de tænkere, som giver det afgørende kollektivistiske konsekvenser. I Kants etik udvikles den tanke, at den moralske handling ikke kan være motiveret af lyst, begær eller vane, men må være motiveret af at ville gøre det gode for sin egen skyld. Og dette gode er godt uafhængigt af sine konsekvenser. Indholdet af dette gode består i den fornuftsmæssige praktiske erkendelse af at handle efter regler, som kan gøres universelt gyldige. Den moralske sfære, moraliteten, var bestemt af handlinger motiveret moralsk, dvs. for det godes egen skyld uden hensyn til nytten. Mens den mere ydre sfære, legaliteten, var præget af handlinger præget af alle andre motiver, så som vane, nytte, tradition, incitamenter, profit etc.

For Kant selv var selvforståelsen, at det moralske var eksklusivt og forbeholdt et begrænset udfald af individets handlinger. Han forestillede sig ikke det moralske som en stor del af vores handlingsrum, da vi i vores dagligdag naturligt nok må agere ud fra mere naturlige motiver end de moralske. Sult, tørst og seksuallyst, stolthed, griskhed og forfængelighed kan således være udmærkede ledetråde for vore handlinger i legalitetens, samfundets og kulturens og naturens domæne. Kant accepterede som Smith og Hume, at interesser binder samfundet sammen, men han afviste, at dette havde med moral at gøre. Det moralske må være noget mere, noget mere menneskeverdigt end blot at følge sin natur, profit og interesse.

Kants skelnen mellem moralitet og legalitet fik epokal betydning. Den blev en afgørende impuls i den tyske idealisme, hos Fichte langt mere end hos Hegel, men fik især hos de unge venstrehegelianere fra midten af 1800-tallet en cementerende betydning for deres samfundsfilosofi.

Den marxistiske arv

Hos Karl Marx (1818-1883) overlevede distinktionen og blev nu begrebsliggjort i forskellen mellem brugsværdi og bytteværdi.

Brugsværdi svarer til moraliteten, det gode er det som kan bruges og som ikke er underlagt andre, "ydre"

formål eller reduceres til middel for noget andet. Vandet vi drikker og kornet i brødet har stor, livsnødvendig brugsværdi og er et gode for alle mennesker. Det har også bytteværdi, når det handles og får en pris og bliver til et objekt.

Enhver vare eller ethvert gode har således to sider: brugsværdien som er det, at varen kan fortæres og forbruges og nydes. Bytteværdien er varens "udvendige" værdi, at den har pris og kan handles og byttes for alt muligt andet. Som bytteværdi interesserer man sig ikke for varens "indre", dens evne til at tilfredsstille behov, men kun for dens pris på markedet.

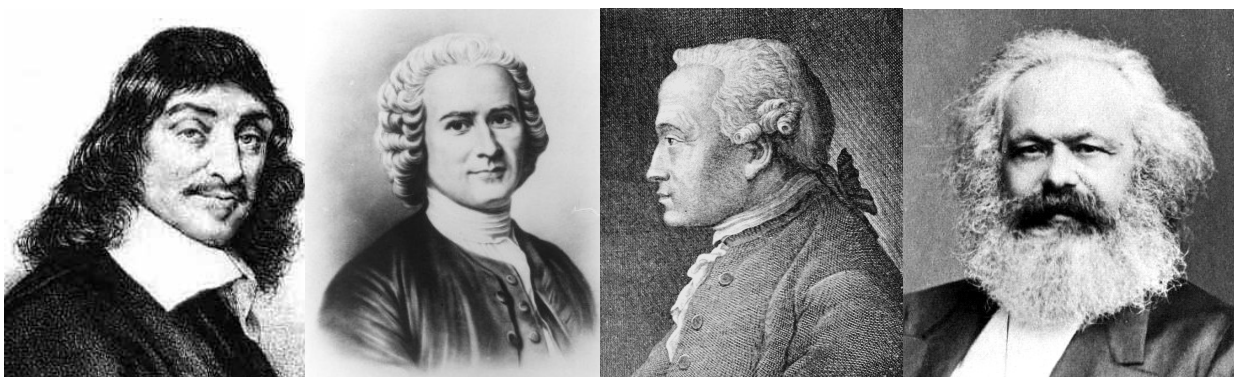
Hos Karl Marx og den efterfølgende socialisme lå det som en afgørende, oftest udtalt normativ præmis, at "det onde" skete med bytteværdiens dominans over brugsværdien. Altså at vi høstede ikke for at male kornet og bage brød af det og få fyldt maven, men for at afsætte det og indgå i byttehandler. Når bytteværdien således kom til at overtage vore handleformål og bemægtigede sig vores liv, skete en fremmedgørelse og fordrejning af vores liv. Med kapitalismen blev mennesket således underlagt et system, hvor alt det gode og oprindelige, varernes brugsside, således blev usurperet af byttesiden, og alt blev gjort op i priser.

Det fødte ideen om et samfund uden denne fordrejende og korrupperende virkning. Målet måtte være et samfund, hvor ingen udnytter andres arbejdskraft, altså hvor ingen bliver reduceret til bytteværdi, men får lov at være til for andre qua sine menneskelige kvaliteter.

Og hvor varerne kommer til sin ret ved at tilfredse menneskelige behov, sult og tørst og varme, fremfor at være genstand for handel og spekulation.

Den marxistiske utopi er visionen om at afskaffe denne modsigelse mellem arbejdet som vare, hvor en klasse, proletarerne, kun har deres arbejdskraft at sælge, og så en udbytende klasse der lever af andres arbejder. Denne konflikt, klassekampens realitet, er den afgørende modsætning i historien og samfundet. I Det kommunistiske Manifest forfattet af Karl Marx og Friedrich Engels i 1848 er det præcist beskrevet:

"Proletariatet vil bruge sit politiske herredømme til efterhånden at fravriste bourgeoisiet al kapital, til at centralisere alle produktionsinstrumenter i statens hænder, Dette kan naturligvis i begyndelsen kun ske ved despotiske indgreb i ejendomsretten og i de borgerlige produktionsforhold, altså ved foranstaltninger, der vil forekomme økonomisk utilstrækkeligt

René Descartes (1596-1659)

J.-J. Rousseau (1712-78)

Immanuel Kant (1724-1804)

Karl Marx (1818-83)

og uholdbare, men som under bevægelsens forløb vil vokse ud over sig selv.”

Dernæst opfører Marx og Engels 10 punkter, som denne ambition i grove træk må omfatte:

- “1. Ekspropriation af grundejendommen og anvendelse af jordrenten til statens udgifter.
2. Skat efter stærkt stigende skala.
3. Afskaffelse af arveretten.
4. Konfiskering af al ejendom, der tilhører emigranter og oprørere.
5. Centralisering af kreditten i statens hænder ved hjælp af en nationalbank med statskapital og absolut monopol.
6. Centralisering af transportvæsenet i statens hænder.
7. Forøgelse af nationalfabrikkerne og produktionsmidlerne, opdyrkning og forbedring af jord efter en samlet plan.
8. Lige arbejdstvang for alle, oprettelse af industrielle armeer, særlig indenfor landbruget.
9. Forening af landbrug og industri, gradvis ophævelse af modsætningen mellem land og by tilstræbes.
10. Offentlig og gratis opdragelse af alle børn. Afskaffelse af børns arbejde i fabrikker i den nuværende form. Forbindelse af opdragelsen med den materielle produktion o.s.v.”

Det var stort set dét, der skete i DDR.

Men måske med den interessante undtagelse, at Marx og Engels ikke forestiller sig det så resolut og totalt, som det blev praktiseret. Eller ikke evnede at tænke deres egne tanker konsekvent til ende. Jordrente er jo kun mulig, hvis der forhånds er et privat marked. Hvis al jord eksproprieres, er der ingen “pris” på jord mer og ingen rente. Hvis ikke indkomst kommer fra markedet, men gives af staten, er der ingen mening i skat – eksponentiel eller ej. Og hvis den private ejendomsret afskaffes, bliver arveretten ligegyldig.

Planøkonomien bygger på idealet om at opbygge et samfund, hvor beslutningsenheden for al produktion og distribution af varer er central. Det kræver også, at ejendomsretten til de produktivkræfter, der producerer goderne (industri og jord) er hos den centrale beslutningsenhed. Priser på varer besluttet centralt og afspejler den politiske vilje. Alle priser er derfor vilde eller tilsigtede, mens de i en markedsøkonomi (uden monopol) er utilsigtede og et resultat af en ligevægt mellem udbud og efterspørgsel.

Hele tiden ligger den normative præmis fra Kant, at det er “ondt”, når goder bliver til bytte- og handelsobjekter og med en “anonym”, utilsigtet pris, og ikke mindst når de handles ikke for at fortæres og forbruges, men for at handles videre for at tjene penge. Det ideale er brugsværdiens, livsverdenens, sfære, mens det onde er markedets og prisdannelsens og systemverdenens sfære.

Planøkonomien skal ses som forsøget på at opbygge en samfundsmodel på dette moralske grundprincip.

Det givne var profittens eliminering som motivation. Der måtte ikke kunne tjenes penge på cirkulation eller akkumulation af varer. Bytteværdien måtte ikke usurpere brugsværdien, som det lød i kapitallogisk jargon i 1970erne. Følgelig måtte pengene ikke få den dømmelige magt i samfundet og selv blive til vare og dermed til spekulation. Priser skulle ikke være noget, man kunne tjene på eller bestemt af byttet, men være dikteret af behovene.

Profitmotivets afskaffelse førte også til, at ingen måtte arbejde for andre. Klassesamfundet skulle afskaffes med den forarmede proletarklasse overfor den parasitære kapitalistklasse.

Især i Sovjetunionen fra afskaffelsen af NEP-politikken sidst i 1920erne blev der arbejdet systematisk på at

umuliggøre bytteværdiens magt. Alle der tjente på andres arbejde var fjender af revolutionen og af det gode samfund, og ivrigheden for at gå radikalt til værks var stor og den moralske ildhu ubegrænset.

Hos Karl Marx får kommunisterne rollen som den upartiske og indsigtfulde klasse, der i kraft af sin indsigt kan styre væk fra klassekampen og udnyttelsen af proletarerne. Midlet blev så at bruge staten som den instans, der skulle indfri de moralske idealer. Mens al kritik blev rettet mod markedet og udbytningen gennem transaktionerne på markedet, var der ingen fokus på eller forudelse om, at overførslen af magtbeføjelser til staten kunne give nye og langt større problemer.

DDR's planøkonomiske udvikling

DDR, Deutsche Demokratische Republik, blev grundlagt i 1949, men var allerede planlagt med de sovjetiske troppers ankomst og befrielse af Berlin i foråret 1945. En gruppe med Walter Ulbricht i spidsen havde i Moskva planlagt efterkrigstidens tyske samfund i den sovjetiske besættelseszone.

Udgangsbetingelserne efter krigen har været stærkt omdiskuteret. Ødelæggelserne forårsaget af krigen var mindre i DDR-området, men til gengæld igangsatte Sovjetunionen en omfattende demontage af brugbart industriudstyr og efterfølgende overførsler, som de vestlige besættelseszoner ikke oplevede.

Efter krigen blev der gennemført en jordreform, så mange bønder blev selvejere på mindre brug. De store godsers jorde blev delt op i mindre lodder og en del blev også gjort til statslige brug. Banker, forsikringselskaber og større industri blev nationaliseret, men størstedelen af handel og håndværk forblev stadig på private hænder. DDR var i 1950erne kun en hybrid mellem en overleveret markedsøkonomi, der fik lov at fungere i det små, og så en nationaliseret industri.

I slutningen af 1950erne ønskede kommunistpartiet SED at gennemføre en mere radikal tvangskollektivisering. De landbrugere, som havde fået deres eget jordlod lige efter krigen, skulle nu afgive igen, og alle blev tvunget ind i store, kollektive landbrug, såkaldt Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaften (LPG). Det udløste store protester. Bønder har altid været de mest resistente mod kollektiviseringer. De er som regel født med deres jord og vil ikke frivilligt afgive den. Men som det blev sagt til landbrugerne: "Udviklingen har ændret frivillighed til nødvendighed". Mange steder blev der sat monumenter op ved LPG'erne: "Vom Ich zum Wir" – fra Jeg til Vi. Enkeltviljerne sluttes sammen til den store fællesvilje.

Jeg snakkede fornylig med en præst i Mecklenburg, som fortalte, at når han begravede mange af de gamle bønder, ville familien gerne have det med i begravelsestalen, at han havde modsat sig tvangskollektiviseringen. Selv mange år efter anses det for så indgribende en begivenhed, at det skal nævnes i de sidste ord.

Det var også denne tvangskollektivisering, som udløste store udvandring af utilfredse landmænd og var konkret anledning til Murens opførelse i 1961.

Jeg besøgte et sådant LPG i 1988 med mælkeproduktion udenfor Leipzig. Det første, jeg fik at vide, var hvor gode forholdene var for de mange ansatte, og at de kunne tilbringe en uge ved Østersøen i kollektivets feriebolig hver sommer. Jeg var mere interesseret i produktiviteten. Selvom det var et mønsterbrug, var produktiviteten og hver kos ydeevne betragteligt under, hvad jeg kendte fra Sydfyn, hvor en landmand alene kunne drive et brug med 30-40 køer. Dengang. I det hele taget er industriel landbrugsproduktion vanskeligt, da beslutningsprocessen om så og høst er tæt forbundet med jorden, vejret og fornemmelsen og følgelig svær at delegere til et råd eller en komite. Som barn husker jeg nabo-landmanden i dagene op til høsten hver dag stå og mærke, lugte og smage på kornet for at afgøre, om vi skal høste i dag. I DDR blev der lagt centrale planer for høsten forlods.

Handel og håndværk forblev i private hænder i 1950erne, om end der blev kørt hård propaganda mod den selvstændige middelstand, familierne blev diskrimineret og de blev pålagt store summer i skat. På trods heraf stod de for en stor del af produktionen indenfor lettere industri og levnedsmidler. Der var også mindre private virksomheder, der eksporterede og fik adgang til hård valuta, og det forblev en torn i øjet på systemet.

Fra 1971 blev der fra parti og stat sat ind over for de sidste rester af private virksomheder. Det var uforeneligt med socialistisk moral, at der i samfundet var mennesker, der levede af privat arbejde og af andres arbejde, hvorfor det blev besluttet at statsliggøre samtlige forretninger og håndværkere. Sommeren 1972 kunne Erich Honecker stolt meddele, at alle private virksomheder succesrigt var blevet omdannet til folkebedrifter (*Volkseigene Betriebe*, VEB).

Fra da af var DDR det rene eksempel på en planøkonomisk stat, hvor stort set alle erhvervsaktive borgere var statsansatte og ingen ejede andet end deres tøj og i visse tilfælde et hus med have.

Hele produktionen blev nu bestemt af en statslig plan. Intet blev produceret eller solgt, som ikke var besluttet

af et offentligt kontor. Dermed var der heller ingen udbytning mere, for ifølge teorien kunne udbytning kun finde sted på markedet, mens DDR's borgere nu var fælles om at være fri for at skulle arbejde for andre.

Teorien var blevet til virkelighed.

Desværre begyndte så manglen på de tusind små ting, som man sagde. Alle de små produkter, som den private sektor havde produceret fra tøj i alle størrelser, legetøj, værktøj, skruer og søm, haveredskaber osv. Myndighederne fik utallige klager over mangler af alle disse hverdagsting, og centralkomiteen skulle til at tage stilling til tusinder af vrede borgers besværligheder over manglende størrelser i børnesko og kvaliteten af toilet-papiret. Da man var ideologisk overbevist om planøkonomiens overlegenhed og markedets umoral, begyndte man at undersøge eventuel sabotage i produktionsleddet. Der blev iværksat undersøgelse her og der om forsømmelser og svigt. Samtidigt blev der presset på her og der for at få fremstillet de manglende produkter, så det igen gik ud over andre produktioner.

Det eneste, der ikke blev sat fokus på, var planøkonomien egen funktionsduelighed. Den har hævet over tvivl og bevist videnskabeligt.

Frygten for varemangel

Samtidigt med den totale nationalisering skete der et skifte i den politiske magt i 1971. DDR's tidligere leder Walter Ulbricht, der havde været med fra Moskva i kølvandet på de sovjetiske befriere og tidligt udpeget til rollen som opbygger af den sovjetiske besættelseszone, blev presset fra magten af Erich Honecker.

Honecker lagde en ny linje, der lagde vægt på at højne levestandarden. Flere boliger og mere mad i butikkerne. Samtidig var der voldsom frygt for befolkningens utilfredshed. Prag-foråret i 1968 havde rystet lederne i de østeuropæiske lande, i 1970 var der optøjer i Polen og samme år var det ved at gå galt i Erfurt, da den vesttyske forbundskansler Willy Brandt var på besøg. Han mødtes med Willi Stoph, en af de ledende kræfter sammen med Honecker. Østtyskere var mødt talstærkt op foran hotellet i Erfurt og råbte "Willy, Willy", og som det altid siges: det var ikke Stoph, de råbte på. Faktisk kunne de østtyske myndigheder ikke holde demonstranterne bag afskærmninger, og det var lige ved at ende i panik.

DDR's planøkonomis formåen rakte ikke til at tilfredsstille politikernes vilje. Og det skyldtes inherente problemer i planøkonomien.

Man kan ikke overdrive forskellen på markeds- og planøkonomi.

I en planøkonomi som i DDR var alle priser fastsat af staten. Der var intet officielt marked til at afgøre mødet mellem udbud og efterspørgsel. Priserne var politisk fastlagte. De var besluttede. Enten ud fra en social ambition om, at visse produkter skal være billige for forbrugerne. Eller ud fra en overvejelse af omkostningerne. Om priser i en socialistisk styret økonomi skulle følge værdien af det nedlagte arbejde, har været en stor debat.

Ifølge marxistisk værditeori bestemmes prisen af en vare i en kapitalistisk økonomi i det arbejde, der er nedlagt i den. Deraf kaldet en arbejdsværditeori. Hos Karl Marx var den uden tvivl ment som en teori til at analysere det kapitalistiske system med og objektivt afsløre en udbytning eller en merværdi. Men om den også var tænkt normativt som en norm for prisfastsættelse i en socialistisk økonomi, hvor markedet ikke får lov at bestemme prisen, er tvivlsomt.

Den reelle socialisme måtte i hvert fald politisk fastsætte priser på alle produkter. Fødevarer var relativt billige.

Når priser fastsættes centralt og politisk og ikke ud fra udbud og efterspørgsel, skabes der en stor mængde af irrationaliteter i samfundet. Folk køber mere end de har brug for, hvis det er kunstigt billigt. Planøkonomien betød, at ansatte brugte arbejdstiden til at stå i kø for at få knappe varer. Da jeg engang var i Leipzig, gik manden til bageren om morgenen. Da han havde været væk i lang tid, spurgte jeg konen, om bageren lå langt væk. Næ, den lå lige om hjørnet, men der var kø. Endelig kom Jürgen, og så havde han også købt en kæmpe pose Brötchen med hjem, langt mere end vi tre kunne spise. Men det kostede ikke så meget, så derfor kunne man lige så godt købe ekstra og rigeligt med hjem, selvom man ikke havde brug for det. Resten blev smidt ud. Og det gentog sig for mange husstande i DDR. Planøkonomi genererer helt skæve incitament-strukturer.

Priser i en markedsøkonomi bestemmes derimod af udbud og efterspørgsel. Hver gang vi går i Netto, Brugsen eller Rema, foretages et valg og fravalg. Og hver vare, vi lægger i kurven eller ikke lægger i kurven, er et valg og fravalg, der sender signaler til producenterne om, hvad forbrugerne ønsker. Uden politiske beslutninger fungerer dette marked forbavsende optimalt.

DDR's irrationelle økonomiske system udviklede derfor også et sort marked, som til sidst var så omfattende, at lønnen fra jobbet for mange ikke var vigtigste vej til indkomst. F.eks. forsøgte alle at erhverve reservedele til en Trabant, så mange lå inde med en kvart Trabant i lejligheden, for når noget skulle skiftes ud, kunne man aldrig være sikker på at det var muligt at skaffe. Så for en sikkerheds skyld hamstrede man reservedele. Og de holdt deres værdi som bytte-objekter.

Indoktrineringen

DDR's økonomiske system var officielt fri for incitamenter. Man byggede på menneskets gode vilje, dets moral og ønske om at udvikle fællesskabet. Derfor blev det et så ideologisk og indoktrineret samfund med paroler og slagord. Incitamenter som profit er arvesynd for socialister. Men det betød ikke, at østtyskerne ikke handlede ud fra incitamenter. Det blev blot nogle andre.

Når man kom ind på en restaurant eller knejpe, havde personalet intet incitament til en serviceorienteret holdning og man kunne vente lang tid på betjening. Incitamentet bestod snarere i ikke at lave noget end det modsatte. *Alles besetzt*, fik jeg engang at vide af en Kelnerin, selvom der næsten ikke sad nogen indenfor. Og hvorfor skulle hun også lukke flere kunder ind? De er jo kun til besvær!

I 1989 regnede man med, at borgerne i DDR tog 6 timer uanmeldt fri om ugen, og mange af dem, der blev på arbejdspladsen, lavede ikke noget. Formand for ministerrådet Willi Stoph indskærpede i 1988, at "folk skal arbejde i deres arbejdstid" (Zatlin, s. 161). Og så profiterede DDR alligevel i lang tid på en overleveret prøjsisk arbejds- og pligt-etik, som dulmede systemets mangel på incitamenter.

Noget tid efter Murens fald snakkede jeg med Andrea, som jeg forinden havde kendt som overbevist kommunist, ivrig FDJ'er med blå skjorte, men også en dygtig germanist, og hun undrede (men glædede) sig over at have fået et arbejde i Hamborg, hvor ingen interesserede sig for hendes holdninger. De nye arbejdsgivere var ligeglade med, om hun havde været kommunist, men kun interesseret i hendes arbejdspræstationer. Det blev en befrielse for Andrea. Og en prima lektie i kapitalismens ideologifrihed. "Kapitalismen behøver ingen ideologi, eller – vice versa – kan bære tusinde ideologier. Vores socialisme derimod satte alt ind på bevidsthed", som også Günter Schabowski kunne skrive få år efter Murens fald. "Marx lebt in uns", læste jeg på et banner i en slagterbutik i Østberlin i 1983,

100-året for Marx' død. Inkarnation er ikke kun en kristen tanke.

Manglen på civilsamfund

En konsekvens af planøkonomiens ønske om at styre alle forretnings- og virksomhedsaktiviteter i samfundet blev også civilsamfundets totale fravær. I DDR var der ingen foreninger, der ikke havde en officiel ideologi, altså en marxistisk-leninistisk målsætning. Sportsklubber, husmoderforeninger, nudiststrande skulle alle indgå i et stort fælles ideologisk korstog for fred, fremskridt og antifascisme. Kirken var den eneste politikfrie zone, og derfor blev der også holdt godt øje med præsterne. I den senere forbundspræsident Joachim Gaucks præstegård var der 15 overvågningsmikrofoner skjult.

I Leipzig fortalte en østtysker mig om hans store interesse for en lille fodboldklub, som de var et par stykker der havde organiseret. Han spillede ikke selv fodbold, så det undrede mig lidt, men han skrev klubbladet. For han og dem var det den eneste politikfrie zone, det eneste civilsamfund. Her i vores stat, forklarede han mig, kan mennesker ikke mødes, uden at formålet skal bidrage til at opbygge arbejder- og bondestaten. Der findes ingen organisationer eller foreninger i DDR, som ikke har en socialistisk målsætning. Samme person fortalte mig også, at hvis mere end 3-4 personer er sammen, vil der altid være en Stasi-Informant iblandt. Jeg troede ikke på det.

Alt var organiseret og styret fra oven og hele tiden krydret med ideologiske målsætninger. "*Unser Singen muss ein Kämpfen sein*", var mottoet for et stort sangstævne i Leipzig. Hver dagligdags foreteelse eller kunstnerisk aktivitet blev en del af en bevægelse. Alle borgeres gøremål var underordnet en stor fælles målsætning, den store march for fred og antifascisme

Så alle idræts-, husmoder-, ungdoms- og fagforeninger indgik som brikker i opbygningen af fællesskabet og med en marxistisk-leninistisk målsætning. Man kunne

ikke sætte drager op eller bade nøgen, uden at det havde et statsgodkendt formål.

Derfor kan man med rette tale om DDR som en totalitær stat, fordi der ikke var noget udenfor staten, intet samfund, intet marked, ingen frihed.

Teoriens fallit

Karl Marx' arbejdsværditeori var overtaget gods fra klassisk økonomisk teori, der havde svært ved at løse vand-diamant-paradokset. Hvorfor er vand så billigt, når det er så nødvendigt, mens diamanter er dyre, selvom vi ikke har brug for dem?

Løsningen kom med marginalismens gennembrud i slutningen af 1800-tallet. Prisen bestemmes ikke af hele kvanter, vand som sådan, men altid af varens mængde i det konkrete, marginale tilfælde. Grænsenyttens i en konkret byttesituation afgør prisen og ikke "nyttens" af vand overfor diamanter.

Dermed var der åbnet for en langt større og rigtigere forståelse af prisdannelsen i en markedsøkonomi.

Set med socialistiske øjne var det derimod forkert og udtryk for borgerligt snæversyn. I en DDR-lærebog står at læse: *"Diese Lehre (grænsenytteteorien) ist eine Waffe gegen das Proletariat, eine Waffe, die sich das Bürgertum zur Verteidigung seiner Produktionsweise schufstatt mit der Arbeit beginnt sie (grænsenyttelæren) mit dem Genuss.Die Grenznutzentheorie ist mit der marxistischen politischen Ökonomie nicht nur inhaltlich, sie ist auch formal unvereinbar"*. (Fritz Behrens, *Die bürgerliche Ökonomie bis zur allgemeine Krise des Kapitalismus*, Akademie-Verlag, Berlin, 1979. Kapitel 4, Grenznutzentheorie, s. 185-243).

Her et er sammenstød af paradigmer. Socialismen regnede med substansen, tingen og dens egenskaber, varen med dens objektive værdi af nedlagt arbejde, og gjorde den til udgangspunktet.

Marginalismen ser bort fra substansen, tingen i sig selv, og hævder, det afgørende er den konkrete situation og hvad en vare kan bruges til i den konkrete situation.

Filosofisk er det et spørgsmål, om tingen er bestemt af inherente kvaliteter eller relationelt bestemt i forhold til omgivelserne. Idehistorisk repræsenterer substans-tænkningen det klassiske, antikke synspunkt: en ting har en substans og nogle egenskaber, og det bestemmer, hvad den er, dens værdi. Fra middelalderen begynder det moderne paradigme at udbrede sig, nemlig at tingen ikke er noget i sig selv, men relationelt bestemt

i forhold til omgivelserne. Til grund ligger en ændret guds- og virkelighedsopfattelse, der brød igennem med reformationen, og særligt Luther, i det virkeligheden forstås som relationel, mennesket er bestemt af Gud (eller omvendt) og synden er ikke mere en "substans" (egoisme, drift, seksualitet, natur), men en måde at forholde sig til sin "natur" på. Således mister egoisme eller selvished også sin dødssynder-karakter som i middelalderen, og ses mere funktionelt som egenskab, der kan gavne og skade alt efter sammenhængen. Bernard Mandeville er her vejbereder for den moderne, dynamiske opfattelse. Indenfor erkendelsesteorien døjedes også i århundreder med substans-tænkning i opfattelsen af tingene, og selvom Locke med sin empirisme egentlig burde sløjfte substansbegrebet som redundant, postulerer han det stadig som en mystisk størrelse inde i tingene, *"something I don't know what"*. Først med Hume tages konsekvensen og erkendelsen ses ikke som en fornuftsmæssig begribelse af tingenes substanser.

I økonomisk teori skal man altså helt frem til slut-1800-tallet for at dette moderne paradigme slår igennem her, og måtte inden da døje og slås med en værditænkning, som i sin lidt klodsede bogstavelighedstænkning spærrede for at forstå prisdannelse i en byttesituation. Marginalismen svarer egentlig meget godt til god kristen næstekærlighedsetik: det er i den konkrete, marginale byttesituation, at det afgørende sker. Mængder og kvanter er sådan set ligegyldigt.

Planøkonomien tænkte kun i kvanter, store tal, mængder (stalinistisk tonnage-ideologi), og går så ud fra som givet, at forbrugerne føjer sig og er tilfredse over udbuddet. Mange priser i planøkonomien var trykt eller stemplet på selve produktet, så det overalt til alle tider skulle koste det samme. Vintertøj og badebukser kostede det samme hele året. I Sovjet var prisen på en arm-bolt, 12 rubler, støbt ind i produktet. "I det meste af DDR's historie var planlægningsmekanismen indrettet således, at virksomhederne først og fremmest blev belønnet for, at de kunne opfylde deres kvantitative produktion. Kvalitative aspekter spillede kun en underordnet rolle. I dette perspektiv blev enhver fornyelse i produktionen og i forarbejdningsprocessen til en forstyrrelse. Derfor var virksomhederne – bortset fra visse undtagelser – næsten ikke interesseret i innovationer, hvad der heller ikke var problematisk, da de i kraft af den almindelige mangel på varer altid kunne afsætte deres produkter. Det statslige udenrigshandelsmonopol, oprindeligt tænkt som en beskyttelse af folkebedrifterne mod "forstyrrelser" udefra, bidrog også til at afsondre virksomhederne fra konkurrencen på udenrigsmarkederne. Konsekvensen var en systemimmanent innovationssvaghed" (Steiner, s. 15).

Tonnageideologien med dens mangel på priser til at kunne vurdere omkostningerne blev ekstrem ødsel. Selvom Vesttyskland havde tre gange så mange indbyggere, forbrugte DDR 30 % mere energi (Zatlin, s. 161). Det var helt almindeligt at åbne vinduet i lejlighederne, hvis det var for varmt, frem for at skru ned for varmen – hvis man overhovedet kunne regulere varmeapparatet.

I en markedsøkonomi fungerer prisen som et ganske effektivt redskab til at skabe optimalitet. Der bliver kun produceret, hvad der efterspørges og omvendt. Ingen har egen-interesse i overproduktion eller et stort lager. Og hvis udbuddet stiger, falder prisen.

Der er værdifuld information gemt i priserne i en markedsøkonomi. De signalerer præferencer hos folk, tendenser, tillid. Priserne i en planøkonomi viser ingenting. De er rigiditeter, der skaber irrationaliteter. Planøkonomien forudsætter også, at borgernes behov er objektive eller stationære og kan fastlægges centralt. Borgernes smag bliver i den forstand dikteret af staten, da der ikke er andet at vælge end det centralt vedtagne i femårsplanen.

Penge var madkuponer

Prisen på penge var også fastsat af staten. Vekselkursen med udlandet blev kunstigt fastsat og 1 til 1 i forhold til D-Mark. Som konsekvens heraf var det heller ikke tilladt for borgere selv at veksle til fremmed valuta. Al handel med udlandet gik gennem staten, og derfor var DDR et lukket økonomisk system.

DDRs mønter og sedler var derfor heller ikke "rigtige penge" som kroner, dollar og euroer. *Aluchips*, blev de kaldt, aluminiumsstykker. De var kun rationeringskort eller madkuponer til brød, pølse, kål og agurker. Der var ikke meget andet at købe i butikker.

Da DDR's industri ikke producerede særligt meget, som kunne sælges til Vesten eller NSW (*Nichtsozialistisches Wirtschaftsgebiet*), var der en kronisk mangel på vestlig valuta. Især i 1980'erne forsøgte systemet at udnytte alle muligheder for at skaffe valuta. Borgere blev solgt fri for høje summer i D-Mark for at skaffe valuta, blodplasma blev solgt til Vest-Berlin osv..

Der blev også indrettet *Intershops*, hvor der kun kunne handles med D-mark eller anden hård valuta. Dermed var regimet også med til at devaluere deres egen *Ostmark* ved officielt at tillade D-mark som ækvivalent med størst købedygtighed og brugbarhed.

Planøkonomi blev i praktisk en ny naturalieøkonomi. Den egentlige valuta i DDR var D-Mark. Med den kunne man springe køen over til en Trabant. Jeg hørte i Leipzig, at det var godt at betale med D-mark på sygehuset under bordet, hvis man ville have en ordentlig behandling.

Da penge ikke fik den funktion, som i markedsøkonomier, overtog andre varer funktionen som generel ækvivalent. Det kunne være kaffe (rigtig kaffe), vestlige standardprodukter som cigaretter eller reservedele til Trabanter. Dermed genindførtes i praksis en naturalieøkonomi, hvor en bremseklods eller et udstødningsrør til bilen var bedre at have med sig end de officielle aluminiumsstykker.

I dag ved vi, at DDR op gennem 1980'erne økonomisk var ret afhængigt af Vesttyskland. DDR's leder Erich Honecker frygtede forsyningsvanskeligheder og dermed uroligheder. I 1982 var der en overgang i Dresden ingen kartofler, i Erfurt i ugevis ingen kaffe og i Mecklenburg intet toiletpapir.

Op gennem 1980'erne fik DDR kæmpelån fra Vesttyskland. Og der kunne tjenes vestlig valuta på mange ting. For DDR blev det politiske system med Muren et gunstigt handelsobjekt med Vesttyskland, som i den fredelige sameksistens' navn var økonomisk storsindet for at få liberaliseret rejsetrafikken og frikøbe politiske fanger. En gigantisk blackmail.

DDR indgik i COMECON, handelsfællesskabet mellem socialistiske lande i Østeuropa. COMECON var en international naturalieøkonomi i det 20. århundrede, hvor politikere vedtog, hvad og hvor meget hvert land skulle producere til hinanden. Der blev ikke udvekslet

varer til markedspriser, men efter politisk forhandling, og det var dømt til at gå under på lang sigt. Systemet avlede også voldsom mistro mellem landene, når de enkelte lande forsøgte at videreeksportere til Vesten, hvad de modtog på venskabelig basis fra et socialistisk naboland. Når nabolandene eksempelvis fik Skoda'er fra Tjekkoslaviet på kammeratlige vilkår, blev de solgt til Vesten for at skaffe hård valuta. Planøkonomi tærer på solidariteten.

Samarbejdet blev anstrengt og mere eller mindre sprængt, da Sovjet i midten af 1980'erne ville have noget nær "verdensmarkedspris" for den gas og olie, de leverede til de østeuropæiske lande. Hidtil havde Sovjet med stor generøsitet leveret billig energi til især DDR.

Efter at have oplevet DDR op gennem 1980'erne blev jeg selv kortvarigt en ivrig tilhænger af en stærk europæisk valuta, for en af de værste undertrykkelser af befolkninger består i at forringe, devaluere eller beklippe deres penge.

Det store bedrag

Det største bedrag ved DDR var deres økonomiske system. Og det kom også som et chok for mange østtyskere, der havde levet i løgnen om DDR's fortræffeligheder. Og mange østtyskere havde kun et selverfaret sammenligningsgrundlag overfor Polen, Sovjet, Rumænien og Bulgarien, hvor DDR trods alt var langt bedre.

Da Muren faldt, opdagede østtyskere, at deres mark var værdiløse og ikke kunne veksles til kroner eller D-mark. Valutaen var ikke konverterbar. DDR-borgerne var ikke kun muret inde bag en fysisk mur, men også økonomisk undertrykt af en stat, der ikke gav borgerne mulighed for at have 'rigtige penge' mellem hænderne. Jeg havde ondt af de mange østtyskere, som troede deres opsparing af østmark på bankbogen havde nogen værdi.

Kun en overordentligt storsindet gestus fra Vesttysklands side gjorde, at østtyskerne ved genforeningen i 1990 fik lov at veksle deres værdiløse Ost-Mark til D-mark til favorabel kurs.

Mens planøkonomierne stivnede i naturalieøkonomi, valgte Vesteuropa den stik modsatte vej. De enkelte lande i Vesteuropa fandt det gavnligt at ophæve nationale beskyttelser og med Fællesmarkedet (EF) at integrere de vesteuropæiske landes markeder og skabe et stort, fælles marked med fuld konkurrence. Med konkurrencen på dette marked blev der sat skub i innovationer, informationsteknologi, etc., som yderligere satte planøkonomierne tilbage uden mulighed for at følge med.

DDR endte som et fallitbo. I 1989 fungerede kun 30 pct. af maskinellet på fabrikker og produktionsvirksomheder, og mellem 70 pct. og 90 pct. var forældet. Kun 80 pct. af jernbanerne var funktionsdygtige. Kun ca. en tredjedel af lokale veje var egnede til at køre på. Halvdelen af offentlige toiletter var under standard. Produktiviteten pr. ansat var en tredjedel af Vesttysklands (Zatlin s. 158-159).

DDR var som de øvrige planøkonomiske lande en stor kunstig stat. En gigantisk teaterkulisse. Alt hvad der blev bygget og konstrueret, var bestemt fra oven og del af en plan. Samfundet var designet. Den sammenhængskraft, som i et markedssamfund udvikler sig "nedefra" af individernes gensidige afhængighed af hinanden, var fraværende i DDR. Den opfindsomhed, som på markedet fremmer produktivitet og fornyelse og motiveres af profit, var umulig i DDR.

Samfundet begrænsede sig stort set til familien, hvor der var valgfrihed med hensyn til ægtefælle, mens resten af et individs eller en families valgmuligheder blev lagt fast fra statens side. Da den private ejendomsret var afskaffet, kunne en DDR-borger ikke eje ret meget. Næsten alle boede til leje i billige boligblokke, som til gengæld forfaldt, fordi der ikke blev lagt penge til side til vedligeholdelse. DDR regnede ikke med forfald, træghed, tidens tegn.

Det var også den menneskelige fascination ved at rejse og besøge DDR ligesom de øvrige østbloklande. Det var samfund, der var gået i stå. Tiden var stoppet. Husene stod, som da socialismen blev indført og modtog så tidens langsomme forfald. Det gav en formidabel stemning af tabt glorie. Engang havde der været samfund og initiativ, virkelyst og entreprenørånd, damer med hatte og mænd med stokke, men nu var det svunden fortid om end aflagelsen kunne læses i bygningerne. I Prag, Krakow og Budapest var oplevelsen

meget stærkere, da disse byer overlevede Anden Verdenskrig ret forskånet og efterfølgende ikke blev udsat for kulturpåvirkning fra især USA, men også i DDR's provins mærkedes tydeligt tidens stilstand. I Havanna på Cuba kører de rundt i biler fra 1950erne.

Hvis Muren var faldet ti år senere, var mange kirker gået helt tabt, sagde en østtysk præst til mig fornylig. Kirkerne fik også lov at stå i fred og ro og uden vedligeholdelse i 40 år, det kunne lige gå an, men et årti eller to mere, og de var helt gået til. Socialisme kan kun vare en generation eller 1½.

Planøkonomien var problemet

Hvorfor kunne DDR ikke reformeres? Og hvorfor kunne planøkonomien ikke langsomt udvikle sig til markedsøkonomi?

Sovjetunionen begyndte en indre reformproces i midten af 1980erne med Michail Gorbachovs vej til magten. Gorbachov var overbevist om systemets iboende begrænsninger, men havde næppe forestillet sig et kapitalistisk, markedsøkonomisk system som alternativet.

Margaret Thatcher har i et TV-interview fortalt, hvornår hun begyndte at tro på, at Gorbachov var en ny slags leder, som ikke hang fast i kommunistisk ortodoksi. Ved det berømte besøg på Chequers i december 1984 svarede Gorbachov på Thatchers spørgsmål om Sovjets økonomi: vi producerer sådan set meget, men det når aldrig ud til forbrugerne. Alle andre ledere, som

Thatcher havde talt med, refererede gigantomaniske tal for traktorproduktioner som svar på det samme spørgsmål. Da vidste jeg, sagde Thatcher, at Gorbachov havde sans for virkeligheden.

DDR nægtede resolut at forandre noget som helst, selv da Sovjet viste vilje til reformer. "Fordi naboen tapetserer, behøver vi ikke at male" sagde SED's chef-ideolog Kurt Hager som kommentar til glasnost og perestroika. Det gik så vidt, at DDR censurerede nyheder og blade fra Sovjet. I Leipzig fortalte en ung fyr, SED-kommunist i øvrigt, hvor rasende han var, fordi man nu end ikke kunne købe Sputnik mere i DDR. Den russiske udgave var blevet forum for åben kritik af kommunismen.

DDR's ledelse omkring Erick Honecker levede i en lukket verden – fysisk afgrænset i egen lille ghetto Wandlitz udenfor Berlin - og følte ingen behov for forandring. Politbüro-medlem Günter Schabowski (ham der kom til bøvlet og fejlagtigt at åbne Muren den 9/11 1989 på et pressemøde) har senere åbenlyst og ret ærligt fortalt om DDR's undergang, og hvordan de menige Politbüro-medlemmer ikke turde kritisere Honecker eller hans tro væbnere Erich Mielke og Günter Mittag. "Møderne i Politbüroet blev mere og mere til scener i et absurd teater", skriver Schabowski og fortæller om, at mens folket for længst havde vendt sig bort fra partiet og Politbüroet, sad de og planlagde offentlige parader og fejringer flere år frem i tiden. "Der var en atmosfære af selvbedrag", skriver Schabowski, og Politbüro-medlemmerne turde end ikke snakke

med hinanden for ikke at virke konspirative. "Det var ikke almindeligt at mødes med andre og snakke åbent. I de få minutter før et Politbüro-møde stod vi i små grupper. Den ene eller den anden lod en bemærkning falde, hvor der kunne være et kritisk syn eller antydes alarm over forholdene. Men snakken forstummede, så snart Mittag eller Mielke sluttede sig til gruppen".

Der var en enkelt økonom i Polit-büroet, Gerhard Schürer, som blev ved med at fastholde, at DDR levede over evne og måtte skære voldsomt ned for ikke at blive helt afhængige af vesteuropæiske banker. Men selvom Schürer har opnået en vis respekt for sit klarsyn på DDR's økonomi, besad han selv ingen forståelse for, at fejlene var iboende i planøkonomien. Han forblev en kommunist, der blot ville betale sine regninger.

DDR stod ikke til at redde, fordi dets økonomiske system var forkert fra starten. Det var en slags naturalieøkonomi i det 20. århundrede. Som historikeren Charles S. Maier svarede på spørgsmålet, om DDR stod til at redde: "Alt, hvad der kunne være gjort, ville have været forkert".

"DDR faldt af samme grund som SED konstruerede det", skriver den amerikanske historiker Jonathan Zatlin, hvor med menes, at selve fundamentet var forkert fra begyndelsen og aldrig ville have kunnet fungere på nogen måde. Eller med Günter Schabowskis ord: "Planøkonomi er en uafvendelig modsigelse i sig selv, som vores 40-årige og det sovjetiske 70-årige eksperiment beviser".

Når vi så i dag ser tilbage på denne udvikling i det 20. århundrede, er det forbavsende, hvor få der kunne gennemskue den fejlslagne planøkonomi. Stort set alle dissidenter og oppositionelle i Østblokken forstod sig som socialister med et eller andet menneskeligt ansigt, fra Vaclav Havel til Joachim Gauck, og ingen ønskede kapitalisme. Wolfgang Harich var en af de kendteste marxistiske filosoffer i DDR og blev i 1957 idømt 10 års fængsel ved en skueproces for oppositionel aktivitet, men forblev mere kommunist end de værste resten af livet. Det samme gælder Walter Janka. Florian Havemann, Robert Havemanns søn, blev fængslet for at flage med Tjekkosloviets flag i 1968, flygtede til Vestberlin i en tankbil, men er stadig kommunist. Wolf Biermann blev smidt ud i 1977, men da jeg fornylig genhørte hans berømte koncert i Köln samme år, blev jeg chokeret over hans ortodokse socialisme i kommentarer mellem sangene. Socialismens problemer skal løses med mere socialisme, sagde han og alle klappede – det er rent religiøst og rationelt uforklarligt.

For mange også tænksomme mennesker i Østblokken associeredes frit marked med sort marked og bander og snyderi. Kapitalisme var rent gangstervælde. De ønskede frihed i form af ytrings- og pressefrihed, men ønsker om en konverterbar valuta eller fri prisdannelse blev der ikke demonstreret for. Alligevel hænger det intimt sammen. Det er også en næsten kontraintuitiv tanke, som den blev tænkt første gang klart i den skotske oplysning i 1700-tallet, at individers ukoordinerede adfærd fører til et samfundsmæssigt optimum.

I dag bør det mane til selvkritik blandt vestlige økonomer og intellektuelle, at man var så dårlig til at dels diagnosticere planøkonomiens systemmangler, dels forstå den indre logik i frit marked, frihed og demokrati. Planøkonomi er simpelthen ikke forenelig med frihed og demokrati. Markedsøkonomi er forenelig med både demokrati og halvautoritære systemer, men har samtidig altid en underminerende tendens overfor diktaturformer. For markedet fordrer et relativt frit flow af informationer, og det har som regel altid utilsigtede konsekvenser, der destabiliserer en autokratisk orden.

F. A. Hayeks værk "Vejen til trældom" bør fremhæves som et tidligt forsøg på at påvise og udbasunere, hvad der her er skrevet med fire årtiers DDR som eksempel: at planøkonomi fører til en lang række ufriheder, og derfor ikke bare er en anden måde at organisere det økonomiske liv på.¹

Hayeks inspiration var von Mises, hvis økonomiske vækkelse skete i et opgør med socialismens tro på at kunne erstatte markedets frie prisdannelse med surrogatkonstruktioner. Set i lyset af fire årtiers planøkonomi i DDR og syv i Rusland må deres præcise kritik og klarsyn fortsat imponere.

Frihed til at købe og sælge er det samme som frihed til at skrive og tænke.

Litteratur

Charles S. Maier (1997): *Das Verschwinden der DDR under der Untergang des Kommunismus*.

Jonathan Zatlin (2007): *The Currency of Socialism: Money and Political Culture in East Germany*.

André Steiner (2007): *Von Plan zu Plan. Eine Wirtschaftsgeschichte der DDR*.

Klaus-Dietmar Henke (udg.) (2009): *Revolution und Vereinigung 1989/90: Als in Deutschland die Realität die Phantasie überholte*.

Helmut Caspar (2009): *DDR-Lexikon*.

Hans-Hermann Hertle og Stefan Wolle (2006): *Damals in der DDR. Der Alltag im Arbeiter- und Bauernstaat.*

Siegfried Wenzel (2000): *Was war die DDR wert?*

Günter Schabowski (1992): *Der Absturz.*

Noter

¹ For mere om “Vejen til trældom”, se Torben Mark Pedersens artikel om Hayek i dette nummer af Libertas.

Uden for tema

F.A. Hayek: 1944, 1974

Det er i år 70 år siden, at Hayek udgav *The Road To Serfdom*, og det er 40 år siden, Hayek hædredes med Nobelprisen i økonomi. Det er en passende lejlighed til nogle afgrænsede nedslag i Hayeks omfattende forfatterskab.

Af Torben Mark Pedersen

Friedrich August von Hayek (1899-1992) var det 20. århundredes betydeligste liberale tænker. I 1920'erne og 1930'erne forskede Hayek, der tilhørte den østrigske økonomiske skole, i penge og konjunkturteori, og i første halvdel af 1930'erne blev Hayek betragtet som tidens anden store økonom ved siden af Keynes.

Under anden verdenskrig og umiddelbart efter rettede Hayek sin interesse mod bredere samfundsvidenskabelige spørgsmål, herunder politisk filosofi, og i hele efterkrigstiden var Hayek stort set ene om at forsvare den klassiske engelske liberalisme i traditionen fra den skotske oplysning. Hayeks projekt i *The Constitution of Liberty* og *Law, Legislation and Liberty* udgør et ambitiøst forsøg på at formulere et grundlag for en "Old Whig" liberalisme.

Det er i år 70 år siden, Hayek udgav *The Road To Serfdom*, der indvarslede skiftet i Hayeks forskning og forfatterskab fra teknisk økonomisk teori til bredere samfundsvidenskabelige spørgsmål.

Det er også 40 år siden, at Hayek hædredes med Nobelprisen i økonomi for sin forskning i penge- og business cycle teori såvel som for sin bredere samfundsvidenskabelige forskning.

Årene 1944 og 1974 er således en god anledning til at foretage to nedslag i et omfattende forfatterskab. Lad os begynde bagfra.

1974: Nobelprisen i økonomi

Den 9. oktober 1974 hædredes Hayek med Nobelprisen i økonomi, som han delte med svenskeren Gunnar Myrdahl. De fik Nobelprisen "for their pioneering work

in the theory of money and economic fluctuations and for their penetrating analysis of the interdependence of economic, social and institutional phenomena." Og for deres "Research on the interrelations between economic, social and political processes."

For mange var det en overraskelse, at Hayek blev hædret med Nobelprisen. I de foregående år var prisen gået til økonomer¹, der alle havde bidraget til at "videnskabeliggøre" økonomisk teori med udviklingen af matematiske og statistiske metoder. Hayeks økonomiske bidrag var anderledes, det lå historisk tidligere, og i modsætning til de foregående Nobelprismodtagere var Hayek især optaget af at integrere økonomisk teori i en større samfundsvidenskabelig forståelse af markedøkonomien og grundlaget for et liberalt samfund.

Der har været spekuleret i, om den svenske Nobelkomite tildelte Nobelprisen til Hayek for at skabe en politisk balance i forhold til den svenske socialist, Gunnar Myrdahl, Rothbard (1974), men der er også den mulighed, at Nobelpriskomiteen simpelthen mente, at Hayek var det bedste bud på en prismodtager. Hayek fortjener under alle omstændigheder al den hæder og ære, han kan få.

Penge og business cycle teori

Hayeks økonomiske forskning i 1920'erne drejede sig om pengeteori og konjunktursvingninger. Lionel Robbins fra London School of Economics var så begejstret for Hayeks forskning, at han inviterede Hayek til at holde en række forelæsninger på LSE i januar-februar 1931, der efterfølgende blev udgivet som *Prices and Production*, Hayek (1931/35). Forelæsningerne skabte lidt af en sensation, og efterfølgende blev Hayek ansat på LSE.

I første halvdel af 1930'erne var Keynes og Hayek de to hovedskikkelser i en til tider ophedet række af debatter om konjunktursvingninger i en monetær økonomi, der delte tidens økonomer mellem at være tilhængere af Keynes hhv. Hayek, mellem Cambridge og London, jf. Wapshott (2011).

I de år arbejdede Hayek på at udvikle østrigsk konjunkturteori, der byggede på von Mises (1912), men hvor Mises primært var optaget af at forklare, hvordan en ekspansiv pengepolitik fører til ukontrollabel inflation og efterfølgende recession,² afviser Hayek, at det er pengepolitikens effekt på det generelle prisniveau, der er afgørende for konjunktursvingninger, men at det er effekten på de relative priser.

Prissystemets primære funktion er at sikre en intertemporal koordination, og her spiller renten den centrale rolle. Hvis de pengepolitiske myndigheder sænker markedsrenten til under den rente, der på markedsvilkår ville være bestemt af forbrugernes tidspræferencerate, så fører det til en misallokering af forbrug og investeringer. Her inddrog Hayek Böhm-Bawerks kapitalteori til forklaring af, hvordan renteændringer fører til en misallokering af investeringer mellem kort- og langsigtede investeringsprojekter, fordi ændringer i diskonteringsrenten påvirker den relative rentabilitet af investeringsprojekter med en kort hhv. lang løbetid.

Hayeks teori om konjunktursvingninger er kendt som "østrigsk konjunkturteori",³ og kort fortalt er historien i østrigsk konjunkturteori, at:

1. Centralbanker fører en ekspansiv pengepolitik, så pengemarkedsrenten sænkes til under dens "naturlige niveau" som bestemt af forbrugernes tidspræferencerate m.m.
2. Den ekspansive pengepolitik forstærkes af den procykliske kreditskabelse i den private banksektor, der er baseret på fractional reserve banking.
3. Den lavere rente øger nettonutidsværdien af investeringer – og mest for investeringer med en lang løbetid pga. diskonteringen. Det giver incitament til at investere relativt mere i investeringsprojekter med en lang tidshorisont end i korte.
4. Ifølge Böhm-Bawerks kapitalteori findes det store kapitalapparat, hvor investeringerne har en lang tidshorisont, primært i produktion af "højere orden" som råvareudvinding og investeringsgodeindustrien snarere end i forbrugsgodeindustrien. En rentesækning vil derfor føre til en misallokering af investeringer, så der investeres relativt for

meget i råvareudvinding og i kapitalgodeindustrien og relativt for lidt i forbrugsgodeproduktionen.

5. Da centralbanken ikke permanent kan holde en kunstig lav rente, vil renten stige på et tidspunkt, og det vil så vise sig, at disse investeringer i lange kapitalgoder ikke længere er rentable. Det viser sig nu, at kapitalapparatet er for stort, investeringerne falder til nul, det fører til arbejdsløshed i kapitalgodeindustrien, og det bliver starten på en recession.

Østrigsk konjunkturteori er en monetær forklaring på "the unsustainable boom" og efterfølgende nødvendige "bust". Årsagen til business cycles skal findes i den statslige intervention i økonomien via pengepolitikken. Det står i modsætning til Keynes' opfattelse af, at markedsøkonomien er præget af markedsfejl og er grundlæggende ustabil pga. investorernes "animal spirit", og at det er staten, der er det stabiliserende element.

I første halvdel af 1930'erne var Hayek den tredjemest citerede økonom i engelsksprogede tidsskrifter efter Keynes og Robertson, Ebenstein (2001, 80), og i 1967 skrev Sir John Hicks et essay med titlen "The Hayek Story" i hvilket han skrev:

"When the definitive history of economic analysis during the nineteen thirties comes to be written, a leading character in the drama (it was quite a drama) will be Professor Hayek. (...) Hayek's economic writings (...) are almost unknown to the modern student; it is hardly remembered that there was a time when the new theories of Hayek were the principal rival of the new theories of Keynes." Hicks (1967, 203).

Nobelpriskomiteens skrev også i deres pressemeddelelse, at: "[Hayek] *tried to penetrate more deeply into the business cycle mechanism than was usual at that time. Perhaps, partly due to this more profound analysis, he was one of the few economists who gave warning of the possibility of a major economic crisis before the great crash came in the autumn of 1929.*"

Efter offentliggørelsen af Keynes' *General Theory* i 1936 svandt interessen for østrigsk konjunkturteori meget hurtigt, og den blev aldrig for alvor genoplivet. Det er der formentlig flere grunde til. I efterkrigstiden blev økonomisk teori gradvist mere matematisk, og "østrigerne" – ikke mindst Rothbard – var af metodologiske grunde modstandere af brugen af matematik, hvilket gjorde det vanskeligt at videreudvikle og raffinere teorien. Dertil kommer, at teorien baserer sig på

en række tvivlsomme og ofte implicitte antagelser – bl.a. vedrørende forventningsdannelsen, og hele kapitalteorien har aldrig rigtig vundet genklang hos andre, Caplan (1997), Kofoed (2012).

Hayek havde dog nogle pointer, som nutidens økonomer med fordel kunne udforske nærmere.

For det første er store recessioner ikke bare resultatet af et eksogent stokastisk chok til en ellers stokastisk vækstøkonomi. Når recessioner bliver alvorlige, er der i en årrække forud opbygget store uligevægte i økonomien. Det kan være på de finansielle markeder, på arbejdsmarkedet, på boligmarkedet eller på varemarkedet, og der kan være tale om en uholdbar vækst i kreditgivning og gældssætningen eller være opbygget spekulative bobler på de finansielle markeder. Det gjorde sig i høj grad gældende i årene op til finanskrisen 2007-8.

For det andet begynder mange økonomiske kriser som finansielle kriser, der følger efter en voldsom vækst i kreditgivningen og dermed i gældssætningen, hvilket skaber forudsætningerne for finansiell ustabilitet: Banker, der er højst eksponerede mod markeds- og kreditrisiko, virksomheder med en usund høj gældsandel, højt belånte boligejere, og lånefinansierede spekulative bobler på de finansielle markeder.

Endelig kunne der med fordel være større fokus på, at centralbankers rentepolitik er en form for central priskontrol, der griber forvridende ind i markedsmekanismen. Når en centralbank sænker den pengepolitiske styringsrente, fører det typisk til en stejling af rentekurven og en faldende kort realrente. Sænkning af

realrenten gør det mindre attraktivt at spare op, og forbruget stiger i dag. Samtidig vil det blive mere attraktivt at låne til at investere, og opsparingsunderskuddet vil vise sig som et betalingsbalanceunderskud. Dertil kommer, at en rentesækning forvrider prisen på risiko.

Vidensdeling og prissystemet som en koordinationsmekanisme

Nobelpriskomiteen fremhævede også Hayeks bidrag til forståelsen af forskellige økonomiske systemers effektivitet: *“The Academy is of the opinion that von Hayek’s analysis of the functional efficiency of different economic systems is one of his most significant contributions to economic research in the broader sense.”*

Hayeks bidrag udsprang af den såkaldte kalkulationsdebat i 1920’erne, hvor von Mises i artiklen “Economic calculation in the socialist commonwealth” fra 1920 og i “Socialism” fra 1922⁴ kritiserer socialismen for ikke at kunne udnytte ressourcerne effektivt i fravær af et prissystem: Hvis der ikke er privat ejerskab til produktionsmidlerne, så findes der ingen markedspriser for arbejdskraft, kapital, energi, jord osv, og uden relative priser, der afspejler den relative knaphed på produktionsfaktorerne, er det umuligt at kalkulere, hvad der er den mest omkostningseffektive måde at producere på, og det er dermed heller ikke muligt at koordinere den økonomiske aktivitet, så produktionsfaktorerne allokeres til de anvendelser, hvor deres marginalproduktivitet er højest. Socialisme med central planlægning må derfor nødvendigvis være mindre effektiv end markedsøkonomi.

I 1935 redigerede Hayek en essaysamling, *Collectivist Economic Planning*, der blev startskuddet på anden fase af kalkulationsdebatten, og i forbindelse med skrivningen af et langt forord og konkluderende kapitel begyndte Hayek at tænke nærmere over den konstruktivistiske fejlslutning, at *"after all, what the market does we can do better intellectually,"* Craver et al (1983). Den tanke indvarslede en ny udvikling i Hayeks tænkning, og artiklen "Economics and Knowledge" fra 1937 blev ifølge Hayek selv et vendepunkt i hans tænkning, Craver et al (1978), Hayek (1994, 79).

Hayek havde gjort en opdagelse: At viden er delt i samfundet, og at det er prisernes informationsbærende rolle, der gør, at prismekanismen fungerer som en koordinationsmekanisme. Det var nærmest en åbenbaring, og Hayek beskrev vidensdelingen i samfundet som lige så fundamental som arbejdsdelingen:

"There is a problem of the division of knowledge which is quite analogous to, and at least as important as, the problem of the division of labor. But, while the latter has been one of the main subjects of investigation ever since the beginning of our science, the former has been as completely neglected, although it seems to me to be the really central problem of economics as a social science. (...) Economics has come closer (...) to an answer to that central question: (...) How can the combination of fragments of knowledge existing in different minds bring about results, which, if they were to be brought about deliberately, would require a knowledge on the part of the directing mind which no single person can possess?" Hayek (1937, 50, 54).

Senere økonomisk forskning har bekræftet, at når priserne er bærere af og aggregerer information, vil den kompetitive ligevægt være Pareto-optimal selv i en økonomi, hvor agenterne har forskellig (og dermed ufuldstændig) information, Lucas (1972). Det gælder altså, at selv under de forudsætninger, hvor velfærdsteoriens første hovedsætning om, at en markedsligevægt er Pareto-optimal, er opfyldt, vil velfærdsteoriens anden hovedsætning ikke være opfyldt: Ingen nok så velgørende central planlægger har al den information, der skal til, for at finde den vektor af priser, så den optimale løsning kan decentraliseres som en kompetitiv ligevægt. Det er økonomers måde at sige, at central planlægning aldrig kan være en effektiv mekanisme til allokering af ressourcer i et samfund.

Det er ifølge Hayek først og fremmest delingen af viden i samfundet, der gør central planlægning til en ineffektiv koordinationsmekanisme og dermed gør socialistiske samfund fattigere: Når viden om den relative knaphed på forskellige varer er spredt på millioner af forbrugere

og virksomhedsledere, og der ikke er nogen enkeltperson, nogen planlægningskomite eller nogen computer i noget centralt planlægningsministerium, der besidder al den information, der er nødvendig for at koordinere alle økonomiske beslutninger, så bliver resultatet suboptimalt. Megen viden er tilmed *"particular to the circumstances of time and place"* og kan ikke gøres til gengæld for en central planlægger i statistisk form, Hayek (1945a), ligesom megen viden er "tavs viden" og dermed principielt uartikulerbar.

Prissystemets koordinerende funktion, at det skaber orden uden ordre, er det fantastiske:

"The marvel is that in a case like that of a scarcity of one raw material, without an order being issued, without more than perhaps a handful of people knowing the cause, tens of thousands of people whose identity could not be ascertained by months of investigation, are made to use the material or its products more sparingly." Hayek (1945a).

Og:

"We must look at the price system as such a mechanism for communicating information if we want to understand its real function (...) The most significant fact about this system is the economy of knowledge with which it operates, or how little the individual participants need to know in order to be able to take the right action." Hayek (1945a).

Konkurrencen spiller en vigtig rolle i produktionen af viden, for det er gennem konkurrencen, at virksomheder erfarer, hvilke varer og services forbrugerne efterspørger, og hvad deres betalingsvillighed er, og på samme måde er det gennem konkurrencen, at forbrugerne kan finde ud af, hvilke firmaers produkter, der bedst opfylder deres behov, Hayek (1946). Konkurrence er en opdagelsesproces, hvor "entrepreneurs" konstant søger nye veje og udvikler nye produkter for at finde ud af, hvordan de kan producere varer bedst og billigst, og hvordan de bedst kan opfylde forbrugernes behov. Konkurrence er altså en *"procedure for discovering facts, which, if the procedure did not exist, would remain unknown or would not be used,"* Hayek (1968).

Hayeks opdagelse af prissystemets informationsbærende rolle er Hayeks vigtigste bidrag til økonomisk teori, og der er netop tale om en opdagelse, ikke en opfindelse: I årtusinder har handlende og producenter udnyttet prisernes informationsbærende rolle til at træffe individuelt optimale beslutninger, men det er foregået uden at forstå prismekanismen: *"The price system is just one*

of those formations which man has learned to use (...) without understanding it," Hayek (1945a).

Det bør nævnes, at *Economics and Knowledge* indvarsler et metodologisk skifte fra Mises' praxeologiske metode til en mere Poppersk metodologi. Det betyder ikke, at Hayek blev tilhænger af en naturvidenskabelig tilgang til samfundsvidenskaberne. I sin Nobelprisforelæsning angriber Hayek scientismen (anvendelsen af naturvidenskabelige metoder) for troen på, at kvantifikation er nøglen til videnskabelig forståelse af samfundet, Hayek (1974).⁵ Ifølge Hayek er det derimod samfundsvidenskabernes opgave at forklare de ikke-intenderede resultater af menneskers handlinger (og her følger han Carl Menger).

Hayeks opdagelse af vidensdelingen er det ene ben, som Hayeks senere tænkning baserer sig på. Det andet ben udgøres af idéen om spontan orden.

Spontan orden

Idéen om samfundet som en spontan orden går tilbage til den skotske oplysning, især Adam Ferguson, David Hume og Adam Smith. Det var de skotske oplysnings-tænkernes centrale indsigt, at samfundet ikke er konstrueret eller planlagt, men er opstået i en evolutionær proces som det ikke-intenderede resultat af menneskers handlinger. Med Adam Fergusons ord: *"Results of human action but not of human design."* Hayek (1945b, 1967b).

Generel ligevægtsteori i økonomi er nærmest paradigmet på en spontan orden, men Hayek pegede på andre spontane ordener som sproget, sædvaner, moral og ikke mindst retsregler i common law traditionen, og dermed forskød han fokus fra et økonomisk problem om ligevægt i en markedsøkonomi til det bredere samfundsmæssige problem om social orden.

Hayek var særligt optaget af den engelske common law tradition (sædvaneret) som et eksempel på en retsorden, der ikke var designet og ikke var resultatet af lovgivning, men var opstået i en evolutionær proces, hvor domstole i sag efter sag har fastlagt en retspraksis. Loven er et eksempel på en spontan orden, der havde den funktion, at den bedst sikrede individernes rettigheder og økonomiske muligheder. For Hayek er den sociale orden før-politisk og samfundsskabt, men ikke resultatet af nogen bevidst styring fra statsmagtens side.

En spontan orden er baseret på abstrakte regler inden for hvilke, individerne er frie til at anvende deres egen viden til deres egne formål. De fleste af disse generelle

regler er opstået i en evolutionær selektionsproces, hvor institutioner, der med større succes udnytter den viden, der er spredt i samfundet, vil fortrænge de institutioner, der er mindre succesfulde, eller ved imitation af mere succesfulde regler: *"a process of selection takes place, in which those modes of conduct prevail which lead to the formation of a more efficient order for the whole group, because such groups will prevail over others"* og *"certain combinations of such rules of individual conduct may produce superior kind of order, which will enable some groups to expand at the expense of others,"* Hayek (1970, 9). Der er ingen automatik i evolutionen, det er ikke alle evolutionære udviklinger, der resulterer i en spontan orden, ligesom der ikke er nogen garanti for, at resultatet bliver en succesfuld orden: *"Sometimes whole groups, and perhaps entire nations, will decline, because they chose the wrong values,"* Hayek (1970, 20).

Hayeks kritik af central planlægning og enhver form for statslig intervention i økonomien baserer sig på idéen om spontan orden. Den spontane orden er så kompleks, fordi den er resultatet af brugen af mere viden end noget enkelt menneske kan besidde, og med vores begrænsede indsigt forstår vi den ikke til fulde. Det er derfor ikke i vores magt at konstruere det gode samfund ved simpelthen at vælge og vrage mellem elementer, der hver for sig forekommer attråværdige, og det er umuligt at isolere enkelte principper eller regler, som der kan afviges fra af bekvemmelighedsgrunde for at skabe noget bedre: *"any coercion other than the enforcement of general rules, will aim at the achievement of some foreseeable particular result, but what is prevented by it will usually not be known,"* Hayek (1973b, 56-57).

Anti-konstruktivisme

Spontan orden er modsætningen til enhver form for kunstig skabt orden, og kritikken af konstruktivismen er central hos Hayek. Med konstruktivisme mener Hayek den opfattelse, at *"since man has himself created the institutions of society and civilization, he must also be able to alter them at will so as to satisfy his desires or wishes,"* Hayek (1970, 3). Alle såkaldte designteorier antager, at institutioner kun kan tjene menneskelige formål, hvis de er bevidst designet og underlagt menneskers fornuft, men denne tro på, at sociale institutioner kan designes rationelt, kalder Hayek for en konstruktivistisk fejltagelse.

Hayek sporer konstruktivismen tilbage til Descartes' rationalisme, og fra ham til de franske oplysningsfilosoffer. For de franske oplysningstænkere var samfundet en bevidst menneskeskabt konstruktion med et bestemt formål. Voltaire udtrykte det nærmest programmatisk:

"If you want good laws, burn those you have and make yourself good ones," Hayek (1970, 5). Hos Rousseau finder vi idéen om, at alle mennesker inderst inde har ét fælles mål, der kommer til udtryk i *almenviljen*, og fordi idéen var grundlæggende antiindividualistisk, endte Rousseau med idealet om ubegrænset magt til majoriteten. Med Rousseaus discipel, Robespierre, førte det til blodbadet og terroren under den franske revolution. Denne rationalistiske konstruktivisme hos Rousseau, Voltaire og Condorcet kom til at inspirere moderne socialisme.

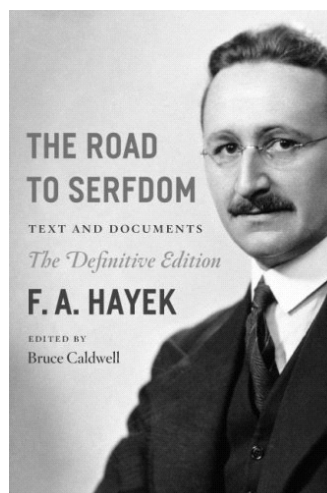
Anti-konstruktivismen stammer også fra de skotske oplysningsfilosoffer, og allerede Adam Smith (1759, 294) kritiserede den samfundsingeniør, der tror, at han kan *"ordne de forskellige medlemmer i et stort samfund med samme lethed som den hånd, der arrangerer de forskellige brikker i et skakspil."* I samme ånd kritiserede Edmund Burke den mentalitet, der lå bag den franske revolution, nemlig troen på, at man kan revolutionere hele samfundet, og rationelt designe et nyt baseret på nogle abstrakte principper. Den samme konstruktivistiske tankegang, der ligger bag alle socialistiske samfundseksperimenter.

Hayeks spontan orden-liberalisme

Det ligger uden for denne artikels rammer at gøre nærmere rede for Hayeks liberalisme, som især fremgår af *The Constitution of Liberty* og *Law, Legislation and Liberty*. Men meget kort: Hayek er en "Old Whig" liberal i traditionen fra Smith, Hume og Burke, og hans liberalisme er ikke baseret på et bestemt syn på menneskets natur eller psykologi, men tager udgangspunkt i *"the constitutional limitation of man's knowledge and interests, the fact that he cannot know more than a tiny part of the whole of society..."* Hayek (1945b, 24).

"The central concept of liberalism is that under enforcement of universal rules of just conduct, protecting a recognizable domain of individuals, a spontaneous order of human activities of much greater complexity will form itself than could ever be produced by deliberate arrangement, and that in consequence the coercive activities of government should be limited to the enforcement of such rules..." Hayek (1966).

"Liberalism is therefore the same as the demand for the rule of law in the classical sense of the term according to which the coercive functions of government are strictly limited to the enforcement of uniform rules of law, meaning, uniform rules of just conduct towards one's fellows." Hayek (1966, 165).

1944 – The Road to Serfdom

The Road to Serfdom var Hayeks første større værk, der ikke var økonomisk teoretisk, og med *Road to Serfdom* begyndte Hayek at beskæftige sig mere systematisk med politisk filosofi, som kom til at optage Hayek resten af livet.

Hayek kaldte selv *Road to Serfdom* for "a political book", og han betragtede den som sit bidrag til de allieredes krigsførelse mod fascismen. Nogle af de grundlæggende idéer i bogen havde Hayek allerede formuleret i artiklen "Freedom and the economic system", Hayek (1938, 1939), og *Road to Serfdom* var oprindeligt tænkt som anden del af en større afhandling om "The Abuse and Decline of Reason", hvor første del skulle være en kritik af, hvordan en overdreven dyrkelse af fornuften kan føre til ødelæggelsen af samfundet gennem central planlægning.

Kampen om idéer

Det var kampen om idéer og deres konsekvenser, der optog Hayek, ikke økonomiske interesser eller incitament, og det intellektuelle klima, Hayek skrev i og mod, var præget af socialistiske idéer og en overbevisning om nødvendigheden af central planlægning. Mange intellektuelle i Vesten betragtede Sovjetunionen som et ideelt socialistisk samfund, og i den brede offentlighed var der en udbredt accept af socialistiske idéer. De socialistiske tendenser var blevet forstærket af depressionen i 30'erne både i England, på kontinentet og i USA. Selv i selvforståelse liberale, som Keynes, gik ind for mere økonomisk planlægning, og Chicagoøkonomen Henry Simons havde i sin "A Positive Program for Laissez Faire" fra 1934 plæderet for nationalisering af visse industrier, en lighedsskabende skattepolitik og offentlig erhvervsregulering!

Hayek betragtede den udvikling som faretruende, og ønskede at advare imod, at England var ved at betræde

den samme vej til trældom, som Nazityskland og Sovjetunionen var slået ind på. Som Hayek (1944, 13) skrev: *"For at least twenty-five years before the spectre of totalitarianism became a real threat, we had progressively been moving away from the basic ideas on which European civilization has been built."*

Økonomisk frihed er en forudsætning for andre friheder
I modsætning til under den socialistiske kalkulationsdebat, kritiserede Hayek ikke socialismen for at være ineffektiv i *Road to Serfdom*, men for at være uforenelig med personlig frihed, og ethvert skridt i retning af central statslig styring betragtede han som et skridt på vejen til trældom. Det skyldes – og det er Hayeks hovedpointe i *Road to Serfdom* – at *"economic freedom (...) is the prerequisite of any other freedom,"* Hayek (1944, 105).

Central kontrol med økonomien handler ikke "bare" om økonomi, det er i sidste ende en kontrol med alle menneskelige mål: *"whoever controls all economic activity controls the means for all our ends, and must therefore decide which are to be satisfied and which not. This is really the crux of the matter. Economic control is not merely control of a sector of human life which can be separated from the rest; it is the control of the means for all our ends. And whoever has sole control of the means must also determine which ends are to be served, which values are to be rated higher and which lower, in short, what men should believe and strive for."* Hayek (1944, 95).

Problemet er, ifølge Hayek, at: *"We have progressively abandoned that freedom in economic affairs without which personal and political freedom has never existed in the past. Although we had been warned by some of the greatest political thinkers of the nineteenth century, by de Tocqueville and Lord Acton, that socialism means slavery, we have steadily moved in the direction of socialism. And now that we have seen a new form of slavery arise before our eyes, we have so completely forgotten the warning, that it scarcely occurs to us that the two things may be connected,"* Hayek (1944, 13).

De totalitære ideologier, nazisme og socialisme
Hayek gør det klart, at han ikke mener, at nazismen er socialismens modsætning men tværtimod udspringer af socialismen: *"The rise of Fascism and Nazism was not a reaction against the socialist trends of the preceding period, but a necessary outcome of those tendencies,"* Hayek (1944, forord).

Socialisme og nazisme har fælles ideologiske rødder i en nationalt orienteret anti-individualisme, kollektivism og dyb skepsis over for fri markedsøkonomi og konkurrence, der for både socialister og nazister udmøntede sig i et ønske om organisering af samfundet og central planlægning af økonomien.

Blandt nazismens vigtigste inspirationskilder var Lasalle, Fichte og Rodbertus, der også var blandt socialismens fædre. For Fichte var Nationen det højeste mål, og den tyske idé om en stat, som man genfandt hos både socialister og nazister, var én om et folkefællesskab, hvor individerne ikke har nogen rettigheder men kun pligter. En typisk repræsentant for en sådan national tysk socialisme var Walter Sombart, der var en marxistisk socialist, som under anden verdenskrig hyldede Tysklands heroiske kultur som modsætningen til Englands kommercialisme og individualisme. En anden fremtrædende marxist var den tyske professor Johann Plenge, for hvem organisation var målet og magtpolitik midlet.

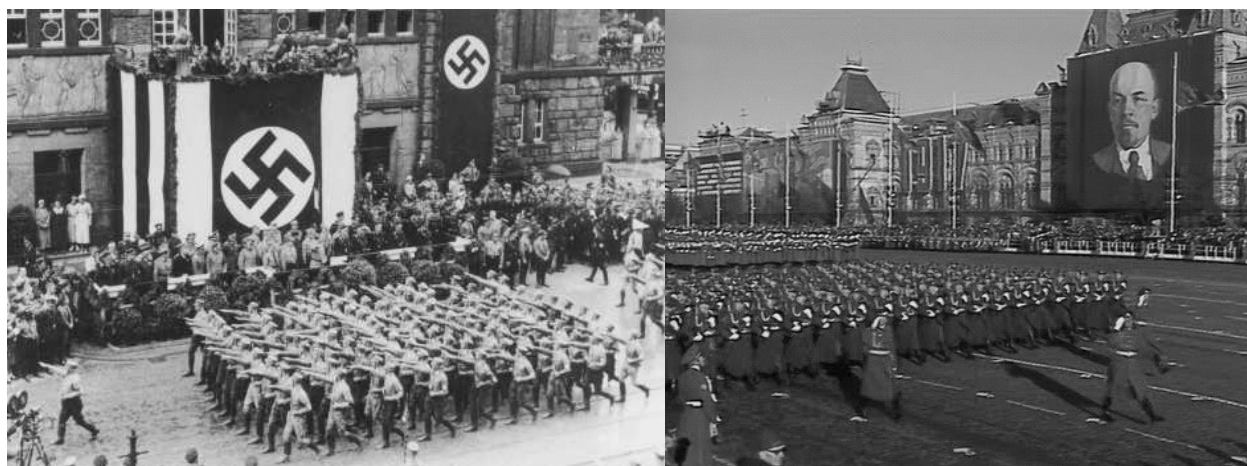
Til stor forargelse for mange af samtidens engelske intellektuelle argumenterer Hayek således for, at nazisme og socialisme er to alen af ét stykke, og at begge er selve antitesen til liberalisme. Kampen mellem kommunisterne og nazisterne i Tyskland betragtede Hayek følgelig som en kamp mellem rivaliserende socialistiske fraktioner, og det var ifølge Hayek heller ikke borgerskabet men netop fraværet af et stærkt liberalt borgerskab, der bragte Hitler til magten, for de idéer, der havde været bærende for de herskende klasser i den foregående generation, var kollektivistiske og antikapitalistiske, og der var en udbredt modstand mod det liberale demokrati.

Hvorfor de værste stiger til tops

Hayek analyserede den centrale planlægningsorganisatoriske logik: Hvorfor det er de mest hensynsløse mennesker, der stiger til tops i totalitære samfund, og de moralske konsekvenser, hvor enhver sans og respekt for sandhed destrueres.

Når socialismen og nazismen har udviklet sig til totalitære samfund, så skyldes det ikke historiske tilfældigheder, og det skyldes ikke, at de blev gennemført af en gruppe særlig skruppelløse mennesker. Tværtimod er det en logisk følge af totalitarismen, at *"the worst get on top"*.

I totalitære samfund vil ledere hurtigt komme til at stå over for at se stort på al moral og anstændighed, for socialisme kan kun gennemføres med metoder, som de fleste socialister misbilliger. Det vil derfor være de

mest skruppelløse, der vil få succes og stige til tops i den slags samfund:

“There are strong reasons for believing that what to us appear the worst features of the existing totalitarian systems are not accidental by-products but phenomena which totalitarianism is certain sooner or later to produce. Just as the democratic statesman who sets out to plan economic life will soon be confronted with the alternative of assuming dictatorial powers or abandoning his plans, so the totalitarian dictator would soon have to choose between disregard of ordinary morals and failure. It is for this reason that the unscrupulous and uninhibited are likely to be more successful in a society tending toward totalitarianism,” Hayek (1944, 139).

De totalitære træk ved kollektivistiske samfund er altså en logisk konsekvens af de institutionelle incitamenter i centralt styrede økonomier.

Korrumperingen af sandhed og moral

Da den mest effektive måde at få alle til at arbejde for samme mål er, at få dem til at tro på det fælles mål og betragte det som deres eget, skal borgerne frigøres fra deres vante forestillinger, så de indser, at de fælles mål er deres egne.⁶ Det sker ved hjælp af propaganda og ved at give ord ny mening. Frihed får eksempelvis en helt ny betydning, når negativ frihed erstattes af positiv frihed. “Frihed er indsigt i nødvendigheden” er et citat fra Hegel, som marxisterne gjorde til deres eget, og med nødvendighed menes indsigt i kapitalismens udviklingslove, der uafvendeligt udvikler samfundet i retning af dets endemål. Det kommunistiske samfund. Med denne pervertering af frihedsbegrebet skal den enkelte gøre det fælles mål til sit eget.⁷

Kollektivistiske samfund tillader nemlig ikke individer at følge deres egne tilbøjeligheder og moral, for i kollektivistiske samfund gælder kun ét princip: Målet

helliger midlet. Henrik Gade Jensen beskriver i dette nummer af Libertas, hvordan der ikke var noget civilsamfund i DDR, at alle frivillige foreninger, hvad enten det er sportsklubber, husmoderforeninger eller nudiststrande, skulle have en officiel ideologi og være en del af en ideologisk kamp for fred, fremskridt og antifascisme.

Når den personlige moral og dømmekraft på den måde gøres til en del af én sammenhængen plan, bliver konsekvensen, at hele det åndelige klima korrumpes. Videnskab må ikke længere være videnskab for videnskabens skyld men skal tjene partiet eller klasseinteresser, og kunst ikke længere må være “art for art’s sake” men skal være “proletarisk” eller tjene partiet. Meningsforskelle om, hvad der er rigtigt eller forkert, smukt eller grimt, bliver til politiske spørgsmål, der afgøres af en komite af kommissærer.

Enhver kritik af regeringen bliver til en slags helligbrøde, og enhver tvivl om samfundsplanen og dens realisering må behandles som sabotage. Der er ikke plads til eksperimenter eller “trial and error” i det kollektivistiske samfund, det vil være afvigelser fra realiseringen af den fastlagte plan.

Alle disse træk ved de totalitære samfundssystemer er ikke tilfældige, men er direkte konsekvenser af, at der er ét kollektivt mål.

Demokrati og planlægning

Hayek præsenterer en tidlig public choice analyse af, hvorfor demokratiske samfund, der eksperimenterer med central økonomisk planlægning, ikke kan undslippe de totalitære konsekvenser. Det skyldes, at central planlægning ændrer kravene til de demokratiske institutioner, der ender med at blive transformeret til instrumenter for et totalitært styre, fordi de demokratiske institutioner ikke kan opfylde kravene fra central planlægning.

Det kan godt være, der kan opnås politisk enighed om metoderne men aldrig om målene, da værdier er subjektive, og de politikere, der har sat sig for at gennemføre den centrale planlægning, står derfor over for valget mellem enten at droppe planlægningen helt eller at tildele sig selv nærmest diktatorisk magt til at bestemme målene. Ofte fører det til krav om, at planlægningen skal fjernes fra politikerne og overlades til en komite af eksperter, der får udvidede magtbeføjelser til at gennemføre politikken, eller ultimativt til en stærk mand. Med andre ord: *“planning leads to dictatorship because dictatorship is the most effective instrument of coercion and the enforcement of ideals and, as such, essential if central planning on a large scale is to be possible,”* Hayek (1944, 74).

Selv om Hayeks kritik ikke rettede sig mod velfærdsstaten, har mange læst Hayek som værende for pessimistisk i forhold til velfærdsstatens overlevelsesevne som en middelvej mellem socialisme og kapitalisme, men Hayek havde ret i pointen om, at bibeholdelsen af en demokratisk kontrol med planlægningen, ikke gør den mindre totalitær: *“it is not the source but the limitation of power which prevents it from being arbitrary,”* Hayek (1944, 74).

Rule of Law

Hayek betragtede selv kapitel 6, *Planning and the Rule of Law*, som det vigtigste kapitel i bogen, og han indleder med at erklære, at the Rule of Law er det bedste værn mod enhver form for arbitrær magtudøvelse: *“Nothing distinguishes more clearly conditions in a free country from those in a country under arbitrary government than the observance in the former of the great principles known as the Rule of Law. Stripped of all technicalities this means that government in all its actions is bound by rule fixed and announced beforehand (...) under the Rule of Law the government is prevented from stultifying individual efforts by ad hoc action,”* Hayek (1944, 75-6).

For Hayek drejer det sig om, at loven skal bestå af upersonlige *“general rules of just conduct”*, der fastlægger nogle rammer inden for hvilke, borgerne kan forfølge deres egne mål og planlægge brugen af deres egne ressourcer i forvisning om, at de kender spillereglerne og kan forudse statens handlinger.

Den private ejendomsret er en sådan generel regel, og *“What our generation has forgotten is that the system of private property is the most important guarantee of freedom (...). It is only because the control of the means of production is divided among many people acting independently that nobody has complete*

power over us, that we as individuals can decide what to do with ourselves,” Hayek (1944, 108).

Vejen fra trældom

Hayek mente ikke, at vejen til trældom var uundgåelig. Den kan undgås, men det forudsætter en erkendelse af, hvad det er for nogle idéer, der førte til national-socialismen i Tyskland og til sovjetkommunismen i Sovjetunionen, og det forudsætter en stærk tro på egne værdier og traditioner:

“If we are to succeed in the war of ideologies and to win over the decent elements in the enemy countries, we must first of all regain the belief in the traditional values for which this country stood in the past, and must have the moral courage stoutly to defend the ideals which our enemies attack. Not by shamefaced apologies and by assurance that we are rapidly reforming, nor by explaining that we are seeking some compromise between the traditional English values and the new totalitarian ideas, shall we win confidence and support. Not the latest improvement we may have effected in our social institutions, which count but little compared with the basic differences of two opposed ways of life, but our unwavering faith in those traditions which have made this country a country of free and upright, tolerant and independent people, is the thing that counts.” Hayek (1944, 224).

2014

To afgrænsede nedslag i Hayeks omfattende forfatterskab yder på ingen måde Hayek fuld retfærdighed. Hayeks forfatterskab imponerer med sin tværvidenskabelige bredde, der strækker sig over økonomisk teori, politisk teori og filosofi, psykologi, videnskabsteori, idéhistorie og retsfilosofi, og ved sin indre sammenhæng, der er båret af to idéer: vidensdeling og spontan orden.⁸ Hayeks samfundsvidenskabelige tænkning er uden sidestykke i det 20. århundredes samfundsvidenskab, og man skal formentlig tilbage til Adam Smith for at finde et tilsvarende ambitiøst projekt. Og selv Adam Smith nåede ikke at fuldføre sit planlagte værk om retslære.

Med mere end 75 år på bagen, er størstedelen af Hayeks økonomiske forskning naturligt nok gået i glemmebogen. Østrigsk konjunkturteori er stort set ikke-eksisterende som forskningsområde, og mainstreamøkonomer har generelt været kritiske over for østrigsk konjunkturteori. Friedman har ligefrem udtalt, at: *“I think Prices and Production was a very flawed book. I think his capital theory book is unreadable,”* Ebenstein (2001, 81).

Derimod har Hayeks opdagelse af vidensdelingen og prisernes informationsbærende og koordinerende rolle været af varig værdi. Der findes en stor litteratur om prisernes informationsbærende rolle på de finansielle markeder, der er inspireret af og eksplicit tager udgangspunkt i Hayek, se bl.a. artiklerne i Grossman (1989).

Idéen om vidensdeling er blevet en så almen del af økonomers viden, at en i medierne omtalt forskningsartikel af to af "vismændene" om skat indledes med, "*Inspired by Hayek (1945), we study the distortionary effects of taxation...*", Kreiner et al (2014), og i 2011 blev "The use of Knowledge in Society" udnævnt til at være en af de 20 vigtigste artikler offentliggjort i *American Economic Review* i dets 100 årige historie, Arrow et al (2011).

I Wikipedia har Hayeks idé om vidensdelingen fundet direkte anvendelse, og Wikipedias stifter, Jimmy Wales, har udtalt, at: "*Hayek's work in price theory is central to my own thinking about how to manage the Wikipedia project. One can't understand my ideas about Wikipedia without understanding Hayek.*"

Hayeks ide om konkurrence som en opdagelsesproces er også genopdaget i nyere vækstteori. Nobelprismodtageren Edmunds S. Phelps (2009) fremhæver Hayeks teori om konkurrence, og Bento (2014) kombinerer Schumpeter og Hayek i en formel model.

Der er mange andre aspekter af Hayeks arbejder, der har inspireret nyere økonomisk forskning i spontan orden, institutioners betydning og vækst, udviklingsøkonomi, vækstøkonomi, eksperimentel økonomi, m.m. Nobelprismodtageren Vernon Smith citerer Hayek intensivt i sin Nobelprisforelæstning om konstruktivistisk rationalitet, Smith (2002), og har skrevet om Hayek som inspiration for sin forskning i eksperimentel økonomi, Smith (2005). Boettke et al (2008) giver en samlet fremstilling af Hayeks betydning i dag.

Selv om *The Road to Serfdom* er skrevet i en bestemt historisk kontekst, bliver den stadig læst. I 2006 placerede "*National Review*" *The Road to Serfdom* på en fjerdeplads på deres liste over de 100 bedste fagbøger i det 20. århundrede, og *The Road to Serfdom* har i flere år ligget på Amazons top 100 liste. I juni 2010 kom den tilmeldt op på en førsteplads over de mest solgte fagbøger.⁹

På den anden side af Jerntæppet blev Hayek også læst og diskuteret blandt dissidenter. Milton Friedman skrev i en vurdering af Hayek, at: "*There is no figure who had more of an influence on the intellectuals behind*

the Iron Curtain than Friedrich Hayek. His books were translated and published by the underground and black market ... read widely, and undoubtedly influenced the climate of opinion that ultimately brought about the collapse of the Soviet Union."

Ifølge Boettke (1998) er socialismekritikken det vigtigste bidrag fra den østrigske skole. Mange økonomer var ganske vist uenige i deres kritik, og så sent som i 1989 skrev Samuelson (Nobelpris 1970) og Nordhaus i deres lærebog, at "*Sovjetunionen er et bevis på, modsat hvad mange skeptikere tidligere havde troet, at en socialistisk kommandoøkonomi kan fungere og endda trives,*" Brøns-Petersen (2008).

Men Berlinmurens fald og kommunismens sammenbrud i Sovjetunionen og i det tidligere Østeuropa var også planøkonomiens fallit.

Litteratur

- Arrow, K.J., B.D. Bernheim, M.S. Feldstein, D.L. McFadden, J.M. Poterba, and R.M. Solow (2011): "100 Years of the American Economic Review: The Top 20 Articles." *American Economic Review*, 101, 1.
- Bento, P. 2014. "Competition as a Discovery Procedure: Schumpeter Meets Hayek in a Model of Innovation." *American Economic Journal: Macroeconomics*, 6(3): 124-52.
- Berlin, Isaiah (1958): "Two Concepts of Liberty". 2nd ed., 1969. Optrykt i Isaiah Berlin: *Liberty*. Henry Hardy (ed.). Oxford 2002.
- Boettke, P.J. (1995): "Hayek's *The Road to Serfdom* revisited: Government Failure in the Argument against Socialism," *Eastern Economic Journal* 21, 7-26.
- Boettke, P.J. (1998): "Economic Calculation: The Austrian Contribution to Political Economy" i *Advances in Austrian Economics*, 5, 131-158.
- Boettke, P.J., C.J. Coyne, P.T. Leeson (2008): "The Continuing Relevance of F.A. Hayek's Political Economy," *Advances in Austrian Economics* 11, 79-98.
- Brøns-Petersen, Otto (2008): "Friedrich August von Hayek – orden uden ordrer," i Henrik Gade Jensen (red.): *13 Frihedstænkere*. Kbh.
- Caplan, Brian (1997): "Why I'm not an Austrian economist," <http://econfaculty.gmu.edu/bcaplan/whyaust.htm>.
- Craver, Leijonhufvud, Rosten, High, Buchanan, Bork, Hazlett, Alchian, and Chitester (1978): *Nobel*

Prize-Winning Economist Friedrich A. von Hayek. Interviewed by Crave, Leijonhufvud, Rosten, High, Buchanan, Bork, Hazlett, Alchian, and Chitester. Los Angeles, 1983. Dele af interviewet er optryk som Hayek (1994).

- Ebeling, Richard (2014): "Celebrating the work of Nobel Prize winning economist, F.A. Hayek – a man who has made the 21st Century a freer and more prosperous time." *www.Epictimes.com*
- Ebenstein, Alan (2001): *Friedrich Hayek. A Biography.* N.Y.
- Ebenstein, Alan (2003): *Hayek's Journey. The Mind of Friedrich Hayek.* N.Y.
- Foss, Nicolai Juul (1992): "Friedrich Hayek," i Foss og Kurrild-Klitgaard (red.): *Etik, marked og stat. Liberalismen fra Locke til Nozick.* Kbh.
- Grossman, Sanford (1989): *The Informational Role of Prices.* Cambridge, Mass.
- Hayek, F.A. von (1931): *Prices and Production.* London, 2nd ed 1935.
- Hayek, F.A. von (1937): "Economics and Knowledge," *Economica* IV, 33-54, i Hayek (1948).
- Hayek, F.A. von (1938): "Freedom and the economic system," *Contemporary Review* April 1938, i Hayek (1997).
- Hayek, F.A. von (1941): *The Pure Theory of Capital.* Chicago.
- Hayek, F.A. von (1944): *The Road to Serfdom.* London.
- Hayek, F.A. von (1945a): "The Use of Knowledge in Society," *American Economic Review* XXXV, 519-530, i Hayek (1948).
- Hayek, F.A. von (1945b): "Individualism: True and False," i Hayek (1948).
- Hayek, F.A. von (1946): "The Meaning of Competition," i Hayek (1948).
- Hayek, F.A. von (1948): *Individualism and Economic Order.* Chicago.
- Hayek, F.A. von (1960): *The Constitution of Liberty.* Chicago.
- Hayek, F.A. von (1966): "The Principles of a Liberal Social Order" i Hayek (1967a).
- Hayek, F.A. von (1967a): *Studies in Philosophy, Politics and Economics,* London.
- Hayek, F.A. von (1967b): "The Results of Human Action but not of Human Design" i Hayek (1967a).
- Hayek, F.A. von (1968): "Competition as a Discovery Procedure," i Hayek (1978).
- Hayek, F.A. von (1970): "The Errors of Constructivism," i Hayek (1978).
- Hayek, F.A. von (1973,1978,1981): *Law, Legislation and Liberty.* London 2003.
- Hayek, F.A. von (1974): "The Pretence of Knowledge," *American Economic Review* 79, no. 6, 3-7. i Hayek (1978).
- Hayek, F.A. von (1978): *New Studies in Philosophy, Politics, Economics, and the History of Ideas.* London.
- Hayek, F.A. von (1988): *The Fatal Conceit. The Errors of Socialism.* Chicago.
- Hayek, F.A. von (1994): *Hayek on Hayek. An Autobiographical Dialogue.* Chicago.
- Hayek, F.A. von (1997): *Socialism and War. The Collected Works of F.A. Hayek.* Indianapolis, Liberty Fund.
- Hicks, Sir John (1967): "The Hayek Story," *Critical Essays in Monetary Theory.* Oxford.
- Kirzner, I.M. (1997): "Between Mises and Keynes" *The Austrian Economics Newsletter* 17, 1.
- Kofoed, Erik (2012): "Østrigsk konjunkturteori – en kritisk analyse," *Libertas* nr. 51, 8-11.
- Kreiner, C.T., J.R. Munch og H.-J. Jacobsen (2014): "Taxation and the Long Run Allocation of Labor: Theory and Danish Evidence," *IZA Discussion Paper No. 8246.*
- Kungl. Vetenskapsakademien (1974): *Press Release, 9 October 1974.*
- Lucas, Robert E. Jr. (1972): "Expectations and the Neutrality of Money," *Journal of Economic Theory* 4, 103-24.
- Mises, L.v. (1912): *The Theory of Money and Credit.* 5th ed. 1953. Liberty Fund 1981.
- Pedersen, Torben Mark (2013): "Negativ og positiv frihed," *Libertas* nr. 55, 4-11.
- Phelps, E.S. (2009): "Toward a Model of Innovation and Performance Along the Lines of Knight, Keynes, Hayek and M. Polanyi" i Acs, Audretsch and

- Strom (eds.): *Entrepreneurship, Growth, and Public Policy*. Cambridge.
- Rothbard, M.N. (1974): "Hayek and the Nobel Prize" *Human Events* November 16 1974.
- Smith, Adam (1759): *Teorien om de moralske følelser*. Kbh. 2014.
- Smith, Vernon (2002): "Constructivist and Ecological Rationality in Economics," *Nobel Prize lecture*.
- Smith, Vernon (2005): "Hayek and Experimental Economics," *The Review of Austrian Economics*, 18(2): 135-144.
- Wapshott, Nicholas (2011): *Keynes Hayek. The Clash that Defined Modern Economics*. N.Y.
- artiklen om negativ og positiv frihed i Libertas nr. 55, Pedersen (2013).
- ⁷ Hayek foregriber her Orwells idé om Nysprog, hvor "Ministeriet for Sandhed" i romanen 1984 lader de tre slagord: "Krig er fred. Frihed er slaveri. Uvidenhed er styrke." lyse op på ministeriets facade.
- ⁸ Dermed ikke sagt, at Hayek er hævet over kritik, se bl.a. Foss (1992) og Brøns-Petersen (2008).
- ⁹ <http://www.cato.org/blog/hayeks-road-serfdom-1-amazon>
- Noter**
- ¹ Frisch og Tinbergen i 1969, Samuelson 1970, Kuznetz 1971, Hicks og Arrow 1972 og Leontief i 1973.
- ² Ideen om misallokering af kapital som resultat af en ekspansiv pengepolitik findes ikke udviklet i von Mises skriftlige arbejder, men ifølge Ebenstein (2003, 53) var det en del af en mundtlig tradition.
- ³ Israel M. Kirzner rejser spørgsmålet, om "Austrian Business Cycle Theory" overhovedet er særlig "østrigsk", og han siger i interviewet: "I've never felt that the Hayekian business cycle theory was essentially Austrian. In fact, Mises, who was the originator of this whole idea in 1912, didn't see it as particularly Austrian either. There are passages where he notes that people call it the Austrian theory, but he says it's not really Austrian. It goes back to the Currency School and Knut Wicksell. It's certainly not historically Austrian. Further, I would claim that, as developed by Hayek, there are many aspects of it that are non-Austrian. I don't believe that to be an Austrian you have to buy into the Hayekian view of business cycles. (...) The Austrian theory of the business cycle is a macro theory. It's an equilibrium theory. And it treats capital in an objective sense rather than a subjective sense. It treats time as somehow embedded in the capital goods themselves. So I've always had a certain reserve about that particular theory, however brilliant it may be." Kirzner (1997).
- ⁴ Det var Mises skrifter om socialisme, der overbeviste Hayek om, at der ikke var noget alternativ til markedsøkonomi.
- ⁵ I 1940erne havde Hayek kritiseret scientismen i "Scientism and the Study of Society", der blev offentliggjort i tre dele i *Economica* i 1942, 1943 og 1944.
- ⁶ Hayek foregriber her Isaiah Berlins (1958) definition af positiv frihed i dens totalitære form, se også

Uden for tema

Frihedens mødre

Der var en hel række kvinder blandt liberalismens første tænkere og aktivister og med "Frihedens mødre" præsenteres læseren for en række af liberalismens første store kvindeskikkelser.

Af Andreas Paulsen

Et af de særlige træk, som adskiller den liberale politiske tradition i væsen og udtryk fra både konservatismen og socialismen, er, at liberalismen inkluderede begge køn blandt sine første tænkere og aktivister. "Frihedens mødre" repræsenterede vestens første generation af politiske kvinder, og de fandt i den liberale præmis om borgerlig ligestilling i frihed deres historiske mulighed for inklusion og indflydelse – og handlede.

Den nye tid – oplysningstiden – som banede vejen for liberalismens første store kvinder, markeredes af Abigail Adams i et brev til sin mand, John Adams – revolutionær, forfatningsfader, USA's anden præsident m.m. – fra marts 1776: *"Jeg higer efter at høre, at I har erklæret uafhængigheden – og derudover håber jeg, at I i det nye lovkompleks, som, jeg formoder, det bliver nødvendigt at udforme, vil huske kvinderne (...) Såfremt særlig omhu og opmærksomhed ikke tildeles kvinderne, er vi nødsaget til at gøre oprør, idet vi ikke kan bindes af love, i hvilke vi ikke har stemme eller repræsentation."* Abigail mindede vedholdende sin mand om, at revolutionens lockeske grundlag nødvendigvis også måtte omfatte kvindelige og sorte borgere, og gjorde via ham løbende sin politiske indflydelse gældende – på trods af manglende valg- og stemmeret.

Da Franklin, Adams, Jefferson og flere andre amerikanske revolutionære og forfatningsfædre ankom til Paris i 1770'erne og -80'erne for at sikre fransk støtte til revolutionskrigen mod Storbritannien og til deres nye republik, blev de modtaget som helte i byens borgerlige debatsaloner – et tidstypisk produkt af oplysningstiden, som blomstrede i alle europæiske hovedstæder. Paris' fire vigtigste liberale saloner ledtes af hhv. Adrienne Lafayette, Sophie de Condorcet, Manon Roland og Germaine de Staël:

Lafayettes salon i Rue de Bourbon var samlingssted for kredsen omkring General Lafayette – og derfor også for amerikanerne. Salonen var samtidig mødested for initiativtagerne til "Les amis des noirs" – Paris' borgerlige selskab til slaveriets afskaffelse.

Den liberale kvindesagsforkæmper Marquis de Condorcets kone, Sophie, ledte salonen i La Monnaie, der var særligt inspireret af britiske oplysningstanker, og bl.a. besøgt af prominente briter som Adam Smith, Mary Wollstonecraft og Thomas Paine.

Manon Roland var gift med indenrigsminister Jean Marie Roland, og hendes salon blev de liberale girondinernes primære mødested frem til deres fald under Terroren i 1793.

Madame de Staël var datter af Ludvig XVI's finansminister – den reformivrige finans- og oplysningsmand Jacques Necker – og hendes salon blev efter revolutionen mødested for nogle af kontinentets prominente, mere revolutionskritiske "andengenerationsliberale" som eks. Benjamin Constant, hvis tanker inspirerede det 19. århundredes største europæiske liberale som Say, Bastiat, Tocqueville og Mill. Sidstnævnte skrev iøvrigt århundredets mest indflydelsesrige politisk-filosofiske værk om kvinders ligestilling: "Undertrykkelsen af Kvinder" fra 1869.

Salonerne og deres bagkvinder var den primære intellektuelle rygrad i den liberale bevægelse, som dominerede Den Franske Revolution frem til 1791. Af samme årsag udgjorde de en betydelig trussel mod jakobinerne, og med girondinernes fald lukkedes salonerne og adskillige af deres kvindelige debattører henrettedes. Herunder Olympe de Gouges og Manon

Roland, hvis sidste ord hun fremstammede knælende foran en voksstatue af Libertas opstillet ved guillotinen: *“Oh, Frihed! Hvilke forbrydelser der begås i dit navn!”*

Ved Revolutionstribunalet blev de indflydelsesrige kvinder anklaget for at forråde deres køn – som Rousseau havde henvist til en verden udenfor oplysning og politik. En anklage der af det tyvende århundredes totalitære regimer ville blive gentaget mod liberalt sindede kvinder.

Efter Terroren genoptog Sophie de Condorcet sin salon og sit arbejde med bl.a. at udbrede kendskabet til Adam Smiths og sin faldne mands tænkning i den franske offentlighed, og i lighed med Germaine de Staël blev Condorcet en indædt kritiker af Napoleon. Madame de Staël blev flere gange tvunget ud af Frankrig af Napoleons autokratiske regime, hvor hun fra Neckers Château de Coppet ved Lausanne videreførte sin salon af toneangivende intellektuelle og sin bidske kritik af den franske diktator.

Hvad er disse frihedens mødres budskab til nutidens liberale? Først og fremmest at det netop var med udgangspunkt i den klassisk liberale politiske filosofi, at de kunne blomstre og blive selvstændige politiske aktører med agtelse og indflydelse. Alt for ofte lader nutidens liberale venstrefløj tage patent på begreber som lighed, ligestilling og feminisme, selvom liberalismen har en betydelig længere og intellektuelt langt rigere tradition for at adressere disse emner – om end med grundlæggende anderledes midler og mål. Liberalismens første store kvinder og deres politiske tænkning repræsenterer således enestående muligheder for at deltage i debatten om ligestilling og feminisme konsistent på liberalismens egne præmisser.

Libertas holder i år julefrokost sammen med en række borgerlige fredagsbarer og studenterorganisationer

Nikita Klæstrup holder festtale om ytringsfrihed

Dato: Lørdag d. 19. december kl. 18

Sted: Den Glade Gris, Lille Kannikestræde 3, 1170 K.

Der bliver:

Velkomstdrinks

Klassisk Julefrokost buffet

1 times gratis fadøl

Pris for hele herligheden: 250 kr.

Billet købes her:

https://www.place2book.com/da/choose_ticket_sales_workflow?seccode=d0303e4e4d

Antal Billetter: 80

Detaljeret tidsplan følger

Minitema om bitcoin

Kontrakter, digitalt guld, tinglysning, m.m. med bitcoin

Med Bitcoin som fundament kan man lave tinglysning, handle digitale aktiver med en konstant værdi i fx guld, indgå selvhåndhævende kontrakter, bygge autonom software, med mere. Problemer der før er blevet håndteret med en stat eller anden central instans kan nu løses decentralt med Bitcoins underlæggende teknologi.

Af Lasse Birk Olesen

Med Bitcoin fulgte et teknologisk gennembrud inden for datalogi. Bitcoins fundament har for første gang muliggjort, at deltagere i et decentralt computernetværk kan nå til enighed om et transaktionsregister, der entydigt fortæller, hvem der ejer hvad.

Bitcoins teknologiske fundament hedder "*the block-chain*" eller "*blokkæden*" på dansk. Blokkæden er et offentligt tilgængeligt transaktionsregister, der indeholder en liste af samtlige transaktioner, der nogensinde er blevet lavet i Bitcoin. Blokkæden vedligeholdes og opdateres af alle netværkets deltagere i fællesskab efter et sæt regler, der gør, at hvis en ugyldig transaktion forsøges indsat i registeret vil den blive afvist af resten af netværket. Som et immunsystem der nedkæmper en virus.

Blokkæden er en teknologi, som kan have mange applikationer. Den første applikation den har fundet anvendelse i er valuta og betalinger i Bitcoin-softwaren. Det kan sammenlignes med, hvordan internettet er en teknologi, som fandt en af sine første applikationer i e-mail - i dag bruges internettet som bekendt dog til mange andre applikationer end blot e-mail.

Tinglysning

Tinglysning er en applikation af blokkædeteknologi, som kan bruges i dag. Vi er vant til at skulle betale tusinder af kroner i gebyr til advokater og embedsfolk, når et ejerforhold skal registreres. Desuden nødvendiggør processen, at man viser dokumenterne, der skal tinglyses, til en tredjepart.

Med blokkæden kan dokumenter tinglyses for evig tid praktisk talt gratis. Services som ProofOfExistence.com gør det nemt for en betaling svarende til et par dollars. Det fungerer ved, at dokumentet der ønskes tinglyst køres gennem en såkaldt hash-funktion, hvilket genererer et meget stort tal mellem 0 og 10^{77} . Derefter laves en Bitcointransaktion til Bitcoinadressen, der svarer til det meget store tal. Transaktionens tidsstempel bliver gemt for evig tid i Bitcoins blokkæde, og dermed certificeres det, at nogen på dette tidspunkt havde det givne dokument i hænderne - for uden dokumentet kunne de ikke have beregnet det store tal.

En interessant egenskab ved blokkædetinglysning er, at processen ikke kræver, at andre personer skal se dokumentets indhold - det eneste der offentliggøres er det store tal genereret ud fra dokumentets indhold. Men da hash-funktionen, som beregner tallet, kun går en vej, kan man ikke bruge det store tal til at generere dokumentet. Dokumentets indhold kan derfor holdes hemmeligt, selv om det lige er blevet tinglyst for hele verden.

Først hvis det senere skal bevises, at det givne dokument eksisterede på et givent tidspunkt, skal dokumentet fremvises fx for en dommer. Dommeren kan så verificere, at dokumentet eksisterede på et tidligere tidspunkt ved at køre dokumentet gennem hash-funktionen og generere det store tal og se, at der i Bitcoins blokkæde på et tidligere tidspunkt var blevet lavet en transaktion til Bitcoin-adressen, der svarede til det store tal.

Spørgsmålet er naturligvis, om en domstol i dag ville godkende denne proces som gyldig tinglysning. Det skal nok komme an på en prøve. Hvis det vinder udbredelse blandt private voldgiftsdomstole kan man forestille sig, at offentlige domstole også vil anerkende det på et tidspunkt.

Digitale aktiver

Alle immaterielle aktiver kan i princippet sendes og opbevares i Bitcoins blokkæde. Man kan allerede eje og sende domænenævne i det censurresistente Namecoin.

Og ifølge New York Times lever 100.000 kinesere af at grave guld i onlinespillet World of Warcraft og sælge det videre til folk i vesten, der betaler med almindelige US dollars. Warcraft-guld - og andre værdifulde ting fra onlinespil - kan også opbevares og sendes med Bitcoin. Også aktier, varemærker, patenter, musikrettigheder og andre immaterielle rettigheder, vi kan komme i tanke om, kan bruges på Bitcoinnetværket.

I praktisk kan det fungere på den måde, at hvis jeg fx udsteder aktier i mit selskab kan jeg tage en brøkdel af en Bitcoin og give den et elektronisk stempel og erklære, at denne Bitcoin nu repræsenterer en aktie i mit selskab. Herefter kan den sendes videre til enhver person i verden med en computer eller en mobiltelefon, og når mit selskab udbetaler dividender kan de automatisk havne hos personen, der på det givne tidspunkt ihænder aktien.

Kontrakter

Kontrakter kan indgås på Bitcoins blokkæde, og hvis kontrakterne omhandler digitale aktiver kan de også håndhæves automatisk.

En mulighed er indgåelsen af finansielle differencekontrakter (CFD). Forestil dig fx en person, der hedder Jens, der ejer 10 bitcoins, men han ønsker ikke at være eksponeret for Bitcoins kursudsving og vil hellere eksponeres for prisen på guld. Desuden har vi en person, der hedder Bent, der ejer 10 bitcoins, der gerne vil geare sin investering i Bitcoin.

Jens og Bent kan nu indgå en kontrakt, der fx kan løbe 100 dage, der udbetaler en konstant værdi af bitcoins målt i guld til Jens og resten til Bent. Det kan forløbe således:

Dag 1:

Kursen er 1 bitcoin = 20 gram guld.

Jens indbetaler 10 bitcoins til kontrakten svarende til 200 gram guld.

Bent indbetaler også 10 bitcoins til kontrakten svarende til 200 gram guld.

Scenarie A - Dag 100:

Kursen er 1 bitcoin = 40 gram guld.

Kontrakten udbetaler 5 bitcoins til Jens, svarende til 200 gram guld ligesom ved kontraktens indgåelse.

Kontrakten udbetaler 15 bitcoins til Bent, svarende til 600 gram guld.

Scenarie B - Dag 100:

Kursen er 1 bitcoin = 10 gram guld.

Kontrakten udbetaler 20 bitcoins til Jens, svarende til 200 gram guld ligesom ved kontraktens indgåelse.

Kontrakten udbetaler 0 bitcoins til Bent.

I de 100 dage kontrakten løber er Jens altså i besiddelse af en digital enhed, som følger prisen på guld. Jens kan endda sælge og sende guld-kontrakten til en tredje-part, Poul, som så vil få udbetalt værdien af 200 gram guld i bitcoins ved kontraktens udløb. Kontrakten er ubrydelig og håndhæves af blokkæden selv og er ikke afhængig af en tredje-part eller et retssystem.

Den eneste afhængighed er, at der på forhånd skal angives en kilde, hvorfra kursen på guld og bitcoin kan hentes fra. Det kan fx være et data-feed fra Bloomberg, og ønsker man at forsikre sig imod, at fx Bloombergs datafeed hackes, kan man fx angive 16 forskellige data-feeds i kontrakten, og få kontrakten til at ignorere de fire højeste kurser samt de fire laveste og beregne et gennemsnit ud fra de resterende otte kurser.

En differencekontrakt på guld synes at besidde mange af de samme egenskaber, som fysisk guld, som fx at ejeren har den fulde kontrol med det. Ligesom med bitcoins kan adgang til guld-kontrakten opbevares på egen harddisk eller i skyen. Dertil kommer så de mange fordele ved at benytte Bitcoins infrastruktur til opbevaring, såsom at denne type guld er omkostningsfrit at sende på få sekunder uden mellemmand til enhver person i verden med en computer eller en telefon.

Differencekontrakter på blokkæden kan naturligvis benyttes til at opbevare en konstant værdi i forhold til andre aktiver end blot guld. Alle tænkelige aktiver og værdipapirer, som kontrakten kan hente en kurs på via et datafeed, kan indgå i kontrakten.

En anden type kontrakt kunne være *peer-to-peer*-forsikring. En social gruppering, fx en familie med 50 medlemmer, kan indgå en sygesikringskontrakt, hvor kontraktens medlemmer hver måned indbetaler en

præmie til kontrakten. Hvis et medlem kommer på hospitalet kan der stemmes om, om opholdet skal dækkes af forsikringen. Hvis der stemmes ja udbetales automatisk et givent beløb til den syge. Denne forsikringsordning mellem folk, der kender hinanden, vil sandsynligvis være udsat for mindre forsikringssvindler end traditionelle løsninger.

Man kan også forestille sig forsikringsordninger på blokkæden mellem folk, der ikke kender hinanden. Fx kunne kinesiske whistleblowers oprette en forsikringsordning mod anholdelse. Alle nervøse whistleblowers indbetaler præmier til forsikringen og kan derefter stemme om, om forsikringen skal betale sagsomkostningerne, hvis et medlem bliver anholdt. Kun med censurfri blokkædeteknologi kan sådanne forsikringer etableres - et traditionelt forsikringsselskab, der tilbød sådan en forsikring, ville blive lukket af de kinesiske myndigheder med det samme.

Autonom software

Indtil nu har man ikke kunne oprette bankkonti eller betalingskonti uden en fysisk eller juridisk person. Bitcoin gør det for første gang muligt for et computerprogram at eje og kontrollere sine egne penge uden at være afhængig af menneskelig indblanding.

Det giver mulighed for udviklingen af autonome programmer, der kan tjene bitcoins til sig selv ved levering af services, og disse bitcoins kan programmet så bl.a. bruge på at leje serverplads, hvor det kan opbevare sig selv og køre videre.

Det autonome program kan i princippet tjene penge på alle de samme digitale services, som menneskelige virksomheder i dag tjener penge på: E-mail-programmer, databehandling, sociale medier, underholdning, gambling, annoncer, mm.

I mangel af kreativ kunstig intelligens kan det umiddelbart synes at blive svært for det autonome program at forbedre sine services i takt med, at konkurrerende menneskelige virksomheder kreativt innoverer og genskaber sig selv.

Men hvis programmet har brug for at få løst opgaver, som kun mennesker kan klare, så kan programmet oprette jobannoncer på jobsites som Jobnet, Elance, Odesk og Amazon Mechanical Turk og betale den menneskelige arbejdstager med optjente bitcoins for de løste opgaver. De opgaver kan inkludere ting, der kun kan gøres i den fysiske verden, men det autonome program kan også ansætte menneskelige programmører til at forbedre og opgradere selve det autonome

program! Således kan programmet potentielt følge med i den kreative udvikling hos konkurrerende menneskelige virksomheder.

På samme vis kan programmet naturligvis også ansætte og betale andre autonome programmer, der har specialiseret sig i andre services.

Med mere

Som det kan ses åbner blokkædeteknologi op for en lang række applikationer, der ikke var mulige før - decentrale løsninger på problemer, der hidtil har været løst via stat eller en anden central instans. Udover ovenstående arbejdes der også med at bruge blokkæder til decentraliseret dataopbevaring (Storj), decentraliserede kommunikation og sociale medier (Bitmessage), decentrale elektroniske valg, og mere. Der er sågar et projekt ved navn Bitnation, der ønsker at erstatte nationalstatens identitet-, kontrakt- og retssystem med et baseret på blokkædeteknologi.

Men ligesom ingen havde forestillet sig applikationer som Facebook og YouTube da internettet vandt frem i starten af 90'erne, så har vi næppe i dag fantasi eller viden til at forudsige præcis hvilke af de mange mulige blokkæde-applikationer, vi alle kommer til at bruge om 20 år.

Minitema om bitcoin

Sikre og anonyme e-valg med bitcoin

Med Bitcoin-teknologi kan demokratiske valg for første gang afholdes elektronisk i overensstemmelse med demokratiske principper, skriver Mikkel Freltoft Krogsholm, der har brugt systemet til foreningsvalg i Liberal Alliance.

Af Mikkel Krogsholm

Når du stemmer til kommunalvalg eller folketingsvalg foregår det på papir. Registreringen af, hvorvidt du må stemme eller ej foregår elektronisk, men derfra og til stemmeurnerne er det med papir i hånden. Du får et stemmekort tilsendt, du bliver krydset af på en papirseddel ved valgstedet, og du får en fysisk papirstemme-seddel, som du skal sætte kryds på.

Valg med papir er langsomt. Der er en række manuelle skridt, som beskrevet ovenfor, der tager tid, og det tager også lang tid at tælle op. Det betyder, at det helt endelige valgresultat først foreligger mange timer efter valghandlingen er afsluttet. Til gengæld er det ret stabilt og ikke afhængigt af strøm og netværk på dagen.

Papirvalget er også ugenomsigtig. Når du først har smidt din valgseddel i valgboksen kan den ikke længere spores tilbage til dig. Det er både godt og dårligt. Ugenomsigtigheden sikrer at man ikke kan se, hvem der har stemt hvad – en vigtig del af moderne demokrati. Men det gør også, at man ikke selv kan tjekke, at ens stemme er gået til den rigtige kandidat eller beslutning – her er der altså plads til forbedring.

E-valg derimod er digitalt og lynhurtigt. Du stemmer elektronisk hjemme eller på et valgsted via en maskine. Resultatet forligger i det sekund, valgstederne lukker. Ulempen er, at strøm og netværk er en forudsætning – det er nu om dage dog ikke det største problem, da det er en del af moderne dansk infrastruktur. Det gode og dårlige ved elektroniske valg er, at alt digitalt efterlader spor. Du kan se, at din stemme er gået det rigtige sted hen – til gengæld kan alle også se, hvad du har stemt.

Spørgsmålet er derfor, om man kan tage det gode ved e-valg og kombinere det med fordelene ved papirvalg. Kan man lave et valgsystem, hvor man stemmer elektronisk, hvor resultatet foreligger med det samme, og hvor den, der har stemt, kan kontrollere, at stemmen er endt det rigtige sted, uden at andre også kan spore stemmen?

Svaret er ja, det kan man med blokkæden. Blokkæden er den underliggende teknologi i bitcoin. Blokkæden er en form for åben bog på internettet, der indeholder alle transaktioner i systemet. I Bitcoins tilfælde holder den styr på "mønter", men det kunne ligeså godt være aktier, skøder, stemmer, eller noget helt andet.

I blokkæden kan man se alle transaktioner, men man kan ikke se identiteten på den, der har stemt – man kan i stedet se et pseudonym. Det betyder i praksis, at man ikke kan se, at det er Mikkel Krogsholm, der har stemt, men derimod en kryptografisk adresse: "24534ebf3c9cc14662ed758979589gris38c5d0bfa80a8ab4425a68141e483c3".

Jeg ved, at det er min adresse, så jeg kan spore, hvor min stemme er gået hen, men andre kan ikke føre den tilbage til mig.

Blokkæden er også sikker. Den består af en række kryptografisk signerede blokke, som der er gået utroligt meget computerkraft i at generere – og jo mere computerkraft, der er brugt, desto sikrere er den. Lige nu er Bitcoin den blokkæde med mest computerkraft og dermed også den mest sikre. Eventuelle valgsystemer vil kunne "sammenkædes" med Bitcoins blokkæde og

derved udnytte den meget store sikkerhed, der findes der.

Bitcoins blokkæde er også utrolig stabil. Den er baseret på peer-to-peer-teknologi, som betyder, at den er distribueret ud over tusindvis af computere over hele verden. Computerne taler konstant med hinanden og indeholder alle en kopi af blokkæden. Det betyder, at store dele af netværket kan gå off-line, uden det betyder noget for resten af netværket. Der er altså ikke noget centralt sted, som man kan angribes, slukkes, eller manipuleres.

Blokkædens decentrale natur gør også, at man ikke behøver stole på nogen. I et traditionelt valgsystem skal man stole på stemmetællerne, og i nogle moderne e-valgssystemer skal man stole på dem, der kører systemet. Ikke i blokkæden. Her er alt koden open-source, og man kan se, hvad der foregår "under hjelmen" på systemet. Blokkæden løser et gammelt problem inden for computervidenskaben, nemlig hvordan man laver systemer, hvor aktørerne kan agere uden at behøve at stole på hinanden.

I Liberal Alliance i Hvidovre har vi prøvekørt et blokkædebaseret e-valgssystem ved seneste generalforsamling. Vi greb muligheden, da den blev præsenteret, da det virker som en meget liberal måde at køre et valg på. På nær sin egen stemme kan man ikke se, hvordan hver enkelt har stemt, men man kan se, hvor alle stemmer begyndte, og hvor de endte. Det går hurtigt, og man behøver ikke stole på en tredjepart, der kan snyde med stemmerne.

Den store internetgigant Google har som motto: "Don't be evil". Den nye blokkæde-teknologi er gået skridtet videre: "Can't be evil".

Minitema om bitcoin

Bitcoin er løsningen på finanskrisen

Finanskrisen i 2007 til 2009 er en af de mest skelsættende begivenheder i nyere vestlig historie, men meget få forstår dens årsager og konsekvenser og derfor kender meget få også løsningerne på de problemer, der skabte finanskrisen. I 1920'ernes Tyskland var det også meget få, der forstod, hvorfor deres penge pludseligt var værdiløse, og hvorfor butikkerne pludseligt havde sat tre nuller bag på alle deres priser. Hvis man ikke kender problemets årsag, så ender man med at pege på de forkerte løsninger og skyde skylden på de forkerte mennesker.

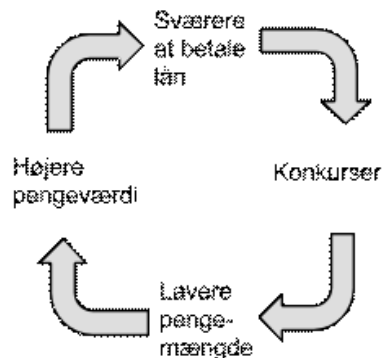
Af Thorkil Kowalski Væрге

"I've abandoned free market principles to save the free market system" - George W. Bush, 16. december 2008.

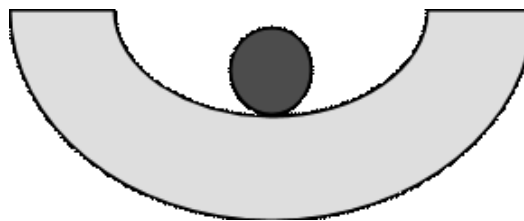
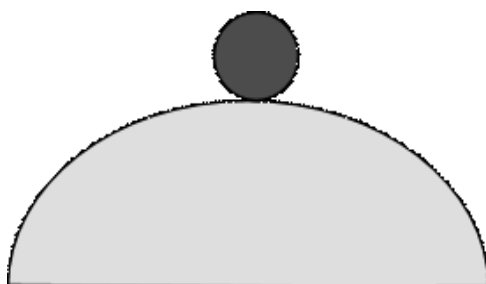
De ansvarlige politikere påstod, at det finansielle system, som vi kendte det, ville kollapse, hvis ikke bankerne blev reddet. De havde ret. Uden en redning af bankerne ville samtlige låntagere have misligholdt deres lån. Det skyldes den måde, som vores penge-system er indrettet på.

Langt hovedparten af vores penge skabes i det finansielle og dermed i det stærk statsregulerede private system. Når en bank modtager et indskud på 1.000.000 kr., så kan indskyderen se 1 mio. kr. stå på sin konto. Samtidigt kan banken låne 900.000 kr. ud med sikkerhed i de 1 mio. kr. i indskud. Lige pludseligt er pengemængden 1.9 mio. kr.! De nyskabte 900.000 kr. kan også komme ind i banksystemet og skabe basis for et nyt lån på 90 % af indskudet, altså 810.000 kr. Denne række af indskud og långivning vil fortsætte indtil til de oprindelige 1 mio. kr. er blevet til 10 mio. kr., og pengemængden er udvidet med 9 mio. kr. Konsekvensen af disse nyskabte penge er bl.a., at dem, der ligger inde med opsparing har fået udhulet værdien af denne, og at låntageres lån er mindre værd og lettere at betale tilbage. Gennem renterne forsøger markedet at forudsige denne inflation, men skiftende inflationsforventninger viser, at disse forudsigelser ikke altid holder stik.

Finanskrisen startede i sommeren 2007, hvor mange amerikanske såkaldte sub-prime lån blev misligholdt og ejerne af obligationerne derfor ikke modtog deres

betalinger. Det fik prisen på mange boligobligationer til at styrtdykke, og mange banker gik fallit, da deres investeringer blev værdiløse. Pengene bliver mindre værd, når der skabes nye lån, og pengemængden stiger. På samme måde bliver pengene mere værd, når lån misligholdes, og de penge, der er skabt gennem låntagning, forsvinder igen. Bankkrak er særligt deflationært, da bankerne låner hinanden penge på kryds og tværs. Når en bank krakker, forsvinder dele af de tilgodehavender, som andre banker og individer har mod dem, pengemængden falder, og pengenes værdi stiger. Konsekvensen af dette er bl.a., at det bliver sværere at betale sine lån tilbage nu, hvor pengenes værdi er steget, og de månedlige afdrag belaster økonomien mere. En konkursbølge er altså en selvforstærkende effekt, hvor flere konkurser fører til flere konkurser. Derfor er det en korrekt påstand, at hele vores finansielle system ville være kollapsede, hvis ikke bankerne var blevet reddet. En sådan tilstand, hvor en lille afvigelse fra normalsituation (flere konkurser end normalt), fører til et seismisk skifte i hele systemet, kalder man inden for matematikken for en ustabil ligevægt.

Ustabilitet i et fraktionelt reservebankssystem står i skarp kontrast til, hvordan andre priser end prisen på penge fungerer. Forestiller man sig f.eks., at prisen på hvede stiger, så vil det pga. de almindelige markeds-mekanismer medføre et højere udbud samt en lavere efterspørgsel, hvilket vil føre til et overskud af hvede, og det vil presse prisen ned. Derfor er almindelige priser at betragte som stabile ligevægte. Denne svaghed ved moderne penge er hovedårsagen til finanskrisen. For at løse dette problem, må vi gå over til en pengetype, som ikke tillader fraktionsreserver, og det er her bitcoin kommer ind i billedet.

Det skal siges, at bitcoin naturligvis ikke bliver indført af det politiske system — det kan kun indføres af markedet. Det politiske system samt bankerne har alt for store interesser i at bevare det nuværende monetære system til, at de frivilligt opgiver det. Når jeg skriver "vi" mener jeg derfor samfundet som individuelle aktører. Det er værd at bemærke, at en af bitcoins styrker netop er, at det er muligt at indføre gennem markedet ved, at vi hver især begynder at bruge bitcoins, mens det ikke forholder sig på samme måde for politiske løsninger på problemet med, at bankerne selv kan skabe penge. F.eks. har organisation Gode penge (Positive Money på engelsk) oplevet stor opbakning og interesse. Gode penge ønsker at fratage bankerne deres magt til at skabe penge og i stedet overlade pengeskabelsen til en politisk udpeget kommission. Problemet med deres løsningsforslag er ikke blot, at det politiske system ikke bør have direkte magt over pengeskabelsen, men snarere, at de enkelt tilhængere af "Gode penge" ikke kan afprøve systemet, før de har 51 pct. af befolkningen bag sig. Derfor bliver bitcoin ikke kun en teoretisk løsning på finanskrisen, men også en praktisk løsning, fordi den rent faktisk lader sig implementere.

For at forstå vores nuværende pengesystem, er det vigtigt at forstå, hvordan nye penge skabes i systemet.

- Hvor kommer penge fra, FRB-forklaring.

- Hvad sker der, hvis mange går fallit — bankerne misligholder lån?

- Pengemængden falder og inflationsforventningerne bliver meget lave og negative. Introducer TIPS og forklar, hvordan de fungerer. TIPS viser, at inflationsforventningerne faldt meget kraftigt under finanskrisen og for nogle perioder endda var negativ <http://www.bis.org/ifc/events/5ifcconf/schulz.pdf> omend det pga. særlige regler for TIPS er svært at finde data for denne periode.

- Pengemængden, og dermed deres værdi, er altså en ustabil ligevægt i et FRB-system. Og derfor var havde de politikere, der påstod, at vores finansielle system ville kollapse, hvis ikke bankerne blev reddet, ret. Om systemet så burde reddes er en anden sag.

- Den eneste grund til, at der eksisterer FRB, er staternes garantier for kundernes indestående i bankerne.

- Hvordan bestemmes pengenes værdi i et bitcoin-baseret samfund? Ifølge standard pengeteori gælder hastighedsligningen for pengenes værdi. $MV = PQ$, hvor M er antallet af penge, der cirkulerer, V er pengenes hastighed og beskriver, hvor mange gange pengene bytter hænder inden for en bestemt tidsperiode, P er prisniveauet, og Q er værdien af de varer, der omsættes i den givne valuta inden for en bestemt tidsperiode. værdien af en pengeenhed kan da beskrives som $val = Q/(MV)$. I en bitcoinøkonomi vil M være stabil og Q også være stabil. Vi vil derfor undersøge, hvilken indvirkning V har på prisen og dens stabilitet. Stiger V , så falder pengenes værdi, og der vil være mindre attraktivt at komme af med sine bitcoins og mere attraktivt at spare op. Derfor vil V , alt andet lige, falde

En alternativ løsning på problemerne med FRB er foreslået af bevægelsen positive money.

Boganmeldelse

Sofi Oksanen: *Stalins Køer*. København: Rosinante, 2011.

Af Jens Emil Eistrup

Ifølge en vittighed under den sovjetiske besættelse, var KGBs hovedkvarter i Tallinn den højeste bygning i byen; eftersigende skulle man fra kælderen kunne se helt til Sibirien. *Stalins Køer*, Sofi Oksanens debutroman fra 2003, oversat til dansk i 2011, handler om den unge kvinde Anna, som er bulimiker og er født og opvokset i Finland. Historien forløber parallelt med tilbageblik til Estland i 1970'erne og 1940'erne, fortalt igennem hhv. Annas mor og mormor, Katariina og Sofia. Selvom værket ikke er politisk, rummer det alligevel et indblik i, hvordan totalitarismen kan forstås og opleves indefra. Vi får ikke blot et indblik i bulimiens væsen som på den side et ekstremt tab af selvkontrol, og på den anden side en disciplinering af viljen, men også hvordan det totalitære sætter sig i de allertætteste relationer. Kontrol, stilhed og fortielse går igen i alle tre dele af den samlede fortælling.

Den mest direkte form for kontrol læseren møder, er igennem Annas bulimi, hvor hun gennem maden finder et domæne, hvor hun alene er suverænen bulimien begrundes af Anna ud fra ønsket om vægtkontrol og hoftemål. Men det er i lige så høj grad et underkastelses- og renselsesritual, hvor bulimien omtales som 'Herren', og hvor overspisningsritualerne opleves som saliggørende.¹[i] Bulimiens dobbelte karakter fremstår tydeligt. Den syge og sygdommen bekræfter hinanden i et gensidigt forhold – Anna har på den ene side ikke nogen kontrol over eget liv, men er underlagt sin lidelse, og på den anden side formår hun at tæmme sin krop, så den kan stemme overens med hendes ideal, og så ingen andre opdager hendes sande tilstand. Annas lidelse er dog ikke bare et spontant opstået fænomen, men er et symptom der er opstået af hendes fortid. Efterhånden dækkes lagene af Annas fortid af, og man når frem til det egentlige traume; besættelsen af Estland fra 1945.

I løbet af sin opvækst i Finland i 1980'erne oplever Anna, hvordan Katariina instruerer hende i at skjule sin estiske

identitet, af frygt for at blive ringeagtet, og blive opfattet som en 'estisk luder', af finnerne i deres lille provinsby. Annas opdragelse til tavshed er dog ikke alene på grund af frygten for Katariinas eget rygte, men findes i hendes barndom. Allerede i skolen blev Katariina opmærksom på, at hun ikke kunne sige, at hendes røde pionertørklæde kvalte hende, af frygt for om familien eller skolelæreren, ville blive deporteret. Fornægtelsen af det estiske er alligevel alene en fornægtelse udadtil. Indadtil bruger Katariina alle midler til at understøtte sin familie i Estland, til 'gaver til bekendte, og gennem musik mindes hun sit hjemland.

Stilheden bliver også en gennemgående del af Annas & Katariinas ture til Estland i løbet af 1980'erne. Katariina må tage sig i agt for indsmigrende kvinder, som fremstår så interesserede i hende, at det næsten fremstår komisk. Stilheden bliver en selvbeherskelse, som igen bliver til en paranoia, da alle mennesker potentielt kan være informanter for myndighederne. Ord kan være farlige i forkerte sammenhænge, og ord kan betyde, at man aldrig får sin familie at se igen. Gennem rejserne til Estland fås en oplevelse af det totalitære, hvor paranoiaen ligesom kommunismen bliver totalitær, i den forstand at den som idé omfatter hele samfundet. Katariina må ikke blot være på agt overfor myndighedspersoner, fremmede, russere, estere, men selv i sin egen familie må Katariina være varsom. Linda, Katariinas søster, kan nemlig til hver en tid angive Katariina, så hun ikke kan få kontakt med sin familie igen.

Det totalitæres logik, hvor "*sovjetborgerens eneste ønske var at være sovjetborger*" (Oksanen, 62), bliver ufrivilligt en del af alles liv. For når der officielt hverken findes prostitution og kriminalitet, patriotisme og politiske fanger, nød og utilfredshed, bliver alene hævdselsen af eksistensen af det uperfekte i idealets land mistænkelig. "*Sig, hvem der hævder det? Vi vil gerne tale med*

vedkommende, bare snakke hyggeligt over en kop kaffe eller te.”. (Oksanen, 62)

Besøger man Estland i dag, kan dette traume ses direkte, igen og igen. I arkitekturen med sovjetbyggerier i udkanten af Tallinn. I kunsten med mindesmærker om uafhængigheden i 1920. I musikken med sangfestivalen *Laulupidu*, der kun afholdes hvert femte år.²[ii] I befolkningen, hvor tvangsforflyttede russere udgør en fjerdedel af befolkningen.

“Bag grænsen er de halvtreds år gamle begivenheder en del af nutiden, man kan stadig se sporene efter bombardementerne midt i byen, Sibirien har slugt halvdelen af ens familie og har givet frygten gode vækstbetingelser i ens stamtræ.” (Oksanen, 108)

Hvad man dog aldrig vil kunne erfare direkte, er de sår og de splittelser, som denne besættelse har påført det esterne. Dette har vi kun litteraturen til, og dette er en udmærket grund til at læse *Stalins Køer*.

Litteratur

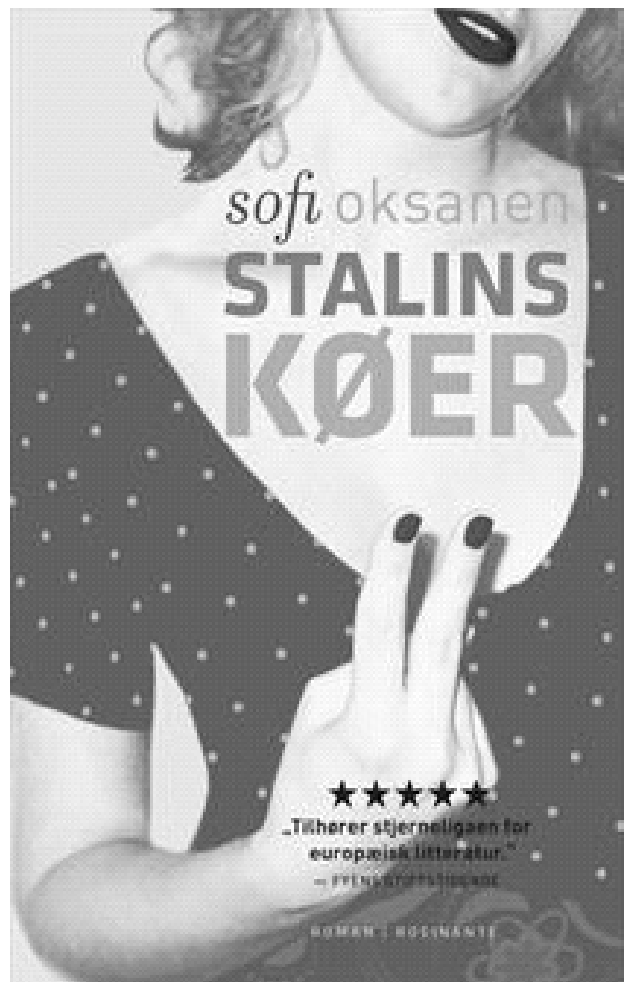
Agamben, Giorgio (2012); *Nøgenhed*; Forlaget Anis; København

Oksanen, Sofi (2011); *Stalins Køer*; Rosinante; København

Noter

¹ Giorgio Agamben reflekterer over begrebet bulimi i essayet *Oksekult – overvejelser om sabbatten, festen og det inoperative*, og ser det som et begreb med rod i den religiøse opfattelse af katarsis.

² Særligt *Laulupidu* er interessant i forhold til 25-året for murens fald. Gennem den sovjetiske besættelse var sangfestivalen et helle for estisk sprog og kultur, som selvfølgelig blev forsøgt både russificeret og sovjetificeret. Sangen *Mu isamaa on minu arm* blev gjort forbudt, men sunget alligevel, af de mere end 30.000 korsangere. Dokumentarfilmen *The Singing Revolution* fra 2006 beskriver Estlands vej til uafhængighed, og betydningen af denne sangfestival.

Boganmeldelse

Tom G. Palmer (ed.): *Peace, Love & Liberty. War is not Inevitable*. Jameson Books, Ottawa, Illinois, 2014.

Af Eyð Áradóttir Hammer

Bogen er en samling af essays, der hver især kommer med argumenter for, hvorfor man som liberal bør være imod krig. Jeg vil derfor gennemgå bogen kapitel for kapitel.

Kapitel 1: Peace Is a Choice af Tom G. Palmer

Som titlen antyder, skriver Tom Palmer om, hvordan fred er et valg, der træffes af politikerne. Krige sker ikke blot af sig selv, men de er organiseret vold foretaget af mennesker. Krig bør kun bruges som middel til beskyttelse mod ydre vold, og der hviler derfor en tung bevisbyrde på politikerne, når de vælger at sende soldater i krig. Han bruger begreberne *jus in bello* (retfærdighed opførsel i krig) og *jus ad bellum* (retfærdiggørelse for at gå i krig). Han kommer også ind på, hvordan krig kan være med til at gøre staten større. Når krigsliderlige politikere beslutter sig for at sende tropper til et andet land, så bliver patriotismens navn misbrugt til blandt andet at hæve skatterne for at finansiere krigen, og borgernes frihedsrettigheder krænkes i større grad i krigen mod terror.

Kapitel 2: The Decline of War and Conceptions of Human Nature af Steven Pinker

Pinker er psykolog og redegør for, hvordan vold mellem mennesker er faldet gennem tiden på trods af, at det nogle gange kan virke som om, at situationen er omvendt pga. mediernes fremstilling. Han gennemgår menneskelige og institutionelle faktorer, der kan være med til at reducere vold samt de faktorer, der kan være med til at optrappe vold.

Kapitel 3: The Economics of Peace: How Richer Neighbors Are Very Good News af Emmanuel Martin

Martin tager udgangspunkt i Jean-Baptiste Say og argumenterer for, at handel er et plussumsspil, krig er et minussumsspil, samt at når folk indser dette, så vil de vælge fredens og samhandelens vej frem for krigen og konflikten.

Kapitel 4: Interview with a Business for Peace – Chris Rufer af Tom G. Palmer

“When you see other people as customers, it doesn’t really occur to you to want to shoot them or hurt them.” Dette citat rammer meget godt essensen af interviewet med tomatproducenten Chris Rufer. Rufer forklarer bl.a., hvorfor kapitalisten, som accepterer den private ejendomsret, vil stræbe efter at gøre, hvad der er bedst for andre – for kun således kan han selv skabe profit. Derudover taler han også om, hvordan man som individ eller virksomhed kan være med til at gøre en forskel for frihed.

Kapitel 5: The Free Trade Peace af Erik Gartzke

Når indbyggerne i to lande er økonomisk afhængige af hinanden, så er det mere sandsynligt, at de ikke vil støtte en regerings eventuelle forslag om at gå i krig. Han bruger eksemplet med to bjergbestigere, som er bundet sammen. Hvis den ene falder, så falder den anden nemlig også. Derfor vil man være ekstra forsigtig ikke blot at passe på sig selv men også at holde øje med sin makker – ikke ud fra en altruistisk motivation men ud fra et egoistisk ønske om selv at overleve.

Kapitel 6: The Political Economy of Empire and War af Tom G. Palmer

Palmer taler her blandt andet om kolonialisering, civilisationernes sammenstød, merkantilisme og krigen om olie. Det gennemgående tema er, om økonomi er et nulsumsspil eller et plussumsspil. Han kommer i denne forbindelse ind på Bastiat og bruger et eksempel fra Odysseen om kykloperne, der boede på en ø – isoleret fra andre. Når mennesker strandede på øen, ville de blive spist af kykloperne – netop fordi kykloperne var uciviliserede og ikke handlede med andre mænd.

Kapitel 7: The American Enlightenment’s Wariness of War af Robert M.S. McDonald

Professor i historie på United Military Academy og adjunkt ved Cato Instituttet, Robert M.S. McDonald, gennemgår, hvordan normen har udviklet sig væk fra at

fejre krig som noget, der giver en nation storhed. Medvirkende til dette var den amerikanske oplysning og revolution samt den amerikanske uafhængighedserklæring, der lægger vægt på, at en tyrannisk stat giver befolkningen ret til at vælte denne. Statens opgave skal altså være at beskytte sine borgeres frihed og ikke at føre krig for "den nationale storheds" skyld eller at kue sine borgere.

Kapitel 8: War's Declining Significance as a Policy Tool in the Contemporary Age af Justin Logan

Logan forklarer forskellige typer krig, og hvorfor de som regel ikke virker. Der findes forebyggende krige, krige for indflydelse og troværdighed samt humanitære interventioner. På trods af, at de ikke virker, så bliver de ved med at forekomme. Én forklaring kan være våbenproducenternes lobbyisme. USA's størrelse og geografiske placering, der beskytter det mod de værste farer, kan være med til at forklare, hvorfor USA kan slippe afsted med at subsidiere våbenindustrien. Omkostningen er nemlig spredt ud på mange skatteydere, og den øgede risiko for angreb er ikke så stor pga. den geografiske afgrænsning til de lande, som USA angriber.

Kapitel 9: The Militarization of Policing af Radley Balko

Dette er nok mest et amerikansk tema, men ikke desto mindre er det værd at læse. Selvom dansk politi ikke er i samme liga som amerikanske SWAT-teams, så er det alligevel interessant at se på tendensen til flere voldelige og ulovlige overgreb på borgerne. Dette essay handler ikke som de andre om krig mellem nationer men derimod om en stats krig mod sine borgere blandt andet i krigen mod narkotika. Dog er det ikke kun narkobrugere og -handlere, der bliver ofre for disse styrker; det er også illegalt indvandrede arbejdere, pokerspil og barer, der serverer alkohol til mindreårige. Hvad end man synes om disse aktiviteter, så er det noget voldsomt at sende politi med militærudstyr ind at bryde disse aktiviteter op. De amerikanske politibetjente er altså gået fra at være folkets tjener til at kue den individuelle frihed med voldsomt militærudstyr.

Kapitel 10: The Philosophy of Peace or the Philosophy of Conflict af Tom G. Palmer

Palmer kommer i dette essay ind på Joseph de Maistre, Schmitt, Engels og Marx, der alle var ivrige modstandere af individuel frihed og på hver sin måde argumenterede for, at krig er noget godt.

Kapitel 11: The Art of War af Sarah Skwire

Skwire fremhæver, at litteratur er en vigtig kilde til at kunne sætte sig ind i andre menneskers situation. Hvis fjenden får et ansigt, bliver det altså sværere at skyde på ham. I typisk problem med krig er, at fjendens solda-

ter bliver betragtet som skakbrikker, der blot skal fejes af brættet.

Kapitel 12: The War Prayer af Mark Twain

Denne novelle blev skrevet af Mark Twain i 1905 og er en smuk skildring af, hvordan ønsket om at vinde en krig svarer til at ønske andre menneskers lemlæstelse og død. Der er altid ofre i krig. Det er der ikke i frivillig samhandel.

Kapitel 13: Dulce et Decorum Est af Wilfred Owen

Owen var en engelsk poet og soldat. Han faldt i kamp under Første Verdenskrig. Han beskriver i sit digt livet på krigsfronten, der tilbageviser påstanden: Det er sødt og rigtigt at dø for sit fædreland.

Kapitel 14: Parable of the Old Man and the Young af Wilfred Owen

Dette er endnu et digt af Owen, som nu bruger den gammeltestamentlige historie om Abraham, der begiver sig ud med sin søn, Isak for at ofre denne til gud. I modsætning til bibelhistoriens skildring om englen, der stiger ned fra himlen og fortæller Abraham, at dette blot var en prøve fra guds side og derefter giver ham et lam at ofre, hvorefter Abraham ofrer lammet sammen med Isak, så vælger Abraham i Owens digt at slagte sin søn og "halvdelen af Europas sæd" én efter én. Fortolkning må være på eget ansvar. Jeg er ikke personligt så tiltrukket af poesi.

Kapitel 15: Peace Begins with You af Cathy Reisenwitz

Til sidst får læseren en opfordring til selv at være en fortaler for fred samt gode råd til, hvordan man gør.

Alt i alt mener jeg bestemt, at bogen er værd at læse. De forskellige essay behøver ikke at læses i rækkefølge, så man kan også plukke de emner der, der interesserer én mest. Bogen er hurtigt læst uden at gå på kompromis med kvaliteten.

Peace, Love & Liberty er redigeret af Tom G. Palmer og udgivet af Students For Liberty og Atlas Network.

Students For Liberty er en international almennyttig organisation af liberale studerende for liberale studerende. SFL identificerer, træner og giver studerende netværket og ressourcerne til at effektive fortalere for frihed på deres campus og forbereder dem til en dag som alumner at være ledere for frihed.

*I Danmark har vi etableret **Danske Studerende For Frihed**. Kontakt Eyð Áradóttir Hammer på eahammer@studentsforliberty.org eller 51466794 for at høre mere.*

Bidragssydere til dette nummer

Václav Klaus, Præsident for Den Tjekkiske Republik 2003-13, premierminister 1993-98, finansminister i Tjekkioslovakiet 1989-92. Modtog Libertas' Adam Smith pris i 1995.

Bent Jensen, historiker, professor emer. Dr. Phil, forfatter til en lang række bøger. Leder af Center for Koldkrigsforskning. Modtog Libertas' Adam Smith pris i 2000.

Henrik Gade Jensen, mag. art i filosofi, sognepræst, debattør og forfatter.

Torben Mark Pedersen, cand. polit. et exam art, Ph.D. Redaktør af Libertas

Andreas Paulsen, cand.mag. i europæiske studier og statskundskab fra AU og King's College London. Har studeret menneskerettigheds-historie og -lovgivning i forbindelse med sin jurakandidat ved London School of Economics og European University Institute, Firenze. Bestrider til daglig et lederjob i den private sektor.

Lasse Birk Olesen, ingeniør fra DTU og National University of Singapore, produktansvarlig i Coinify, der gør det nemt at købe og sælge bitcoins og tage imod Bitcoinbetalinger. Blogger for Børsen om teknologi og politik.

Mikkel Krogsholm, cand.scient.pol., lobbyist i Burson-Marsteller, selvudnævnt åndelig vejleder i det danske bitcoin miljø og medlem af Liberal Alliances Hovedbestyrelse.

Thorkil Kowalski værge, studerer fysik på KU, CEO og grundlægger af Sirius Money.

Jens Emil Eistrup, Kandidatstuderende i filosofi ved Københavns Universitet. Bachelor i filosofi med sidefag i økonomi fra Københavns Universitet. Medlem af Libertas' redaktion.

Eyð Áradóttir Hammer, stud.polit og Local Coordinator for European Students For Liberty, hvor hun har været med til at stifte Danske Studerende For Frihed.

Casper Hunnerup Dahl, cand. scient. pol, Ph.D, ekstern lektor i videnskabsteori på KU. Har været gæsteforsker ved Princeton University. Har bidraget til antologien "89'erne - Politiske visioner fra en borgerlig revolution". Medlem af Libertas' redaktion.

Selskabet Libertas

Libertas er en uafhængig og ikke partipolitisk gruppe af individer, bragt sammen i arbejdet for et åbent samfund baseret på den frie tanke og den frie markedsøkonomi samt troen på hvert enkelt menneskes værdighed og integritet som absolutte værdier.

Redaktør (ansv.)

Torben Mark Pedersen, torbenmarkp@hotmail.com

Sekretær

Annie Vinther Sanz, annie_vinther@yahoo.dk

Forretningsfører (medlemskab og regnskab)

Chresten E. Heide-Anderson,
ChrestenHeideAnderson@gmail.com

Hjemmeside: www.libertas.dk

Præsidium

Bo Andersen
Chresten Heide-Anderson
Christopher Arzrouni
Rasmus Bartholdy
Otto Brøns-Petersen
Jacob Wimpffen Bræstrup
Morten Carmel
Villy Dall
Flemming Frieze-Jensen
Nikolaj Gammeltoft
Hans Christian Hansen
Jens Frederik Hansen
Nicolai Heering
Morten Holm
Gunnar Jacobsen
Palle Steen Jensen
Tage Sværke Jessen
Martin Jul
Mikkel Kroghslund
Peter Kurriild-Klitgaard
Kristian Kyndi Laursen
Niels Westy Munch-Holbek
Rasmus Dalsgaard Nielsen
Torben Mark Pedersen
Dan Terkildsen
Anders Wivel
Sune Wæsel
Finn Ziegler

Vil du skrive i Libertas?

Indlæg

Har du lyst til at skrive en artikel til et af de kommende temanumre, så henvend dig til redaktøren. Redaktionen modtager meget gerne artikler, anmeldelser, noveller, essays og illustrationer – men påtager sig intet ansvar for materiale, tilsendt uopfordret. Nedenfor er angivet de kommende temanumre af Libertas. Der er mulighed for at bringe artikler udenfor tema.

Indlæg sendes til redaktøren på: torbenmarkp@hotmail.com

Skrivevejledning

- Alle indlæg skal være skrevet i Word-format
- Kort resumé på maks. 100 ord.
- Kort forfatterbiografi på maks. 35 ord
- Artikler må gerne indeholde illustrationer, figurer og tabeller som vedlægges som jpg-filer
- Noter angives som slutnoter
- Der anføres kilder for alle direkte refererede eller citerede kilder.
- Litteraturhenvisninger i teksten anføres med forfatter, årstal og sidetal, eksempelvis som: Friedman (1992, 56).
- Litteraturliste til sidst i artiklen. Litteraturhenvisninger anføres alfabetisk efter forfatter efternavn og som nedenstående eksempler:

Litteratur

Friedman, Milton (1990): "Bimetallism revisited," *Journal of Economic Perspectives*, 4, 85-104.

Friedman, Milton (1992): *Money Mischief. Episodes in Monetary History*. New York.

Temaer for kommende numre af Libertas

Nr. 60. Februar 2015: Konservatisme

Nr. 61. Juni 2015: Ayn Rand

Nr. 62. Oktober. TBA

Bliv medlem af Libertas

MEDLEMSKAB koster 175 kr. for 2015.

- Indsæt beløbet på konto nr. 1551-8080577
- send en mail med navn, adresse og e-mail til: annie_vinther@yahoo.dk

Den synlige hånd

Af Casper Hunnerup Dahl

Folketingets åbningsdebat torsdag den 9. oktober markerede officielt begyndelsen på et efterår i dansk politik, der tegner til at blive nøjagtig lige så afskyeligt og fladpandet, som man kunne frygte. For at parafrasere en af Danmarks bedste komikere, Anders Matthesen: "Det tegner så nederen, at vi er nødt til at spørge os selv: "Kan det blive meget mere nederen nu?" Og ja – det kan det."

Siden fhv. statsminister Anders Fogh Rasmussen (V) fuldendte sin rejse fra bogen "Fra socialstat til minimalstat" til en position midt i 00'erne, hvor han smykkede sig med væksten i antallet af offentligt ansatte som en hædersbevisning, har den danske velfærdsstats bevarelse i både form og omfang været den uomgængelige grundpille i de to største og almindeligvis regeringsbærende partiers politik. I sit udspil til finansloven for 2015 med titlen "Et stærkere fællesskab" lægger den socialdemokratisk ledede regering således op til at øge det offentlige forbrug med 4 mia. kr. (svarende til 0,8 procent). I Venstres finanslovsudspil, "Et sundt Danmark", lægges op til et "udgiftsstop" (dvs. nulvækst) i det offentlige forbrug samt skatte- og afgiftslettelser for 5 mia. kr. Generelt er det således værd at hæfte sig ved, hvor forsvindende lille forskel der er på de to største danske politiske partiers finanspolitiske vision for Danmark anno 2015: 5 mia. svarer til 0,71 procent af statsbudgettets samlede udgifter på lidt over 700 mia., 4 mia. til 0,57 procent. Fra et liberalt perspektiv er det ligeledes værd at hæfte sig ved, at det ledende parti i den såkaldt "borgerlige" eller "blå" blok har nulvækst i forbruget i en af verdens største offentlige sektorer som sin vældig ambitiøse målsætning sammen med lettelse af skatter og afgifter svarende til under én procent af statsbudgettets samlede udgifter. I en økonomi med et af verdens højeste skattetryk.

Med så utroligt fesne politiske visioner for landet kan det ikke undre, at Christiansborgs folkevalgte kaster følelser ind i debatten som det væsentligste belæg for deres synspunkter. Tag bare socialminister Manu Sareen (RV), der overfor DR erklærer, at han "bliver helt ked af det helt ind i hjertet" over at høre Enhedslisten kritisere regeringens forslag om udvidelse af kommunernes muligheder for tvangsadoption for at være udtryk for en "spareøvelse" – det frygteligste, man kan blive beskyldt for at ville foretage i moderne dansk politik. Radikales socialordfører, Lotte Rod, er meget optaget af kommunernes følelser, idet hun udtaler: "Det er vigtigt, at vi får lavet loven, så kommunerne rent faktisk føler, at de kan hjælpe børnene."

Jeg kan ikke tale for Dem, kære læser. Men jeg er helt og aldeles græskkatolsk overfor ministres og kommuners følelser (har en kommune også følelser? Har De talt med Deres kommune i dag?). Jeg interesserer mig for socialministerens argumenter for den foreslåede lovændring, og jeg interesserer mig for, hvordan og i hvilken grad kommunerne rent faktisk er i stand til at hjælpe børn ud af forfærdelige opvækstvilkår, der kan skade dem for livet.

Som om efteråret ikke ser slemt nok ud i forvejen, går vi også ind i et valgår. Partier på begge sider af midten er allerede godt i gang med et kapløb om stramninger i flygtninge- og indvandrerpolitikken, og området ser ifølge kommentatorer ud til at blive et af de dominerende emner i resten af denne valgperiode. Følelser er der masser af og i et vist omfang også en pæn portion pragmatisme, der dog sjældent begrundes dybere end den konkrete enkeltsag. Dansk politik bedrives med konsensus og status quo som de ypperste idealer. Principper og visioner kan findes på samme losseplads som gamle ideologier, politisk filosofi og andet bras. Administrationen af velfærdsstaten er ikke længere et middel til et ideologisk mål, men selve målet i sig selv. At der skulle findes alternative modeller til velfærdsstaten anses enten for et historisk forældet synspunkt, en menneskefjendsk position, eller slet og ret en vittighed.

Kan det blive meget mere nederen nu? Ja – det kan det.